

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET NIKŠIĆ

Nevena Joković

**Položaj darovitih učenika u vaspitno-obrazovnom sistemu Crne
Gore**

Master rad

Nikšić, 2023.

UNIVERZITET CRNE GORE

FILOZOFSKI FAKULTET NIKŠIĆ

Studijski program: Obrazovanje učitelja

**POLOŽAJ DAROVITIH UČENIKA U VASPITNO-OBRAZOVNOM
SISTEMU CRNE GORE**

Master rad

Mentor:
Doc. dr Milica Jelić

Kandidat:
Nevena Joković 779/18

Nikšić, 2023. godine

Ime i prezime: Nevena Joković

Datum i mjesto rođenja: 14.10.1999. god., Podgorica

Naziv završenog studijskog programa: Obrazovanje učitelja

Naslov rada: Položaj darovitih učenika u vaspitno-obrazovnom sistemu Crne Gore

Datum prijave magistarskog rada:

Datum sjednice Vijeća univerzitetske jedinice na kojoj je prihvaćena tema:

Komisija za podobnost teme i komisiju magistranta: Doc. dr Milica Jelić, prof. dr Tatjana Novović, prof. dr Nada Šakotić

Mentor na izradi magistarskog rada: Doc. dr Milica Jelić

Komisija za ocjenu rada: Doc. dr Milica Jelić, prof. dr Tatjana Novović, prof. dr Nada Šakotić

Prevodilac: Stefan Jovanović

Lektor: Isidora Jovović

Datum odbrane rada: 2023. godine

APSTRAKT

Darovitost kao pojam posljednjih nekoliko godina privlači pažnju brojnih učitelja, pedagoga, psihologa, stručnih saradnika i svih onih koji su iz sfere pedagoških nauka. Prvi koji su dali svoje teorije darovitosti bili su Frensis Golton i Luis Terman. Kasnije u periodu postmoderne svoje shvatanje darovitosti iznijeli su i Renzuli, Sternberg, Gardner, Ganje.

Postavlja se pitanje ko su darovita djeca? Svaki od već pomenutih ličnosti pokušao je da identifikuje i prepozna darovite kroz razne metode. Iako je pojam darovitost prisutan u našem društvu, smatramo da neki učitelji, nastavnici i roditelji ne prepoznaju darovitost kod djeteta na čije vaspitanje i obrazovanje utiču. Veoma je važno u pravo vrijeme prepoznati dijete koje je darovito, a da to nije dijete koje ima odličan uspjeh, koje ima posebno mjesto kod učitelja, nastavnika. Darovito dijete često je dijete koje uspijeva brže da uči, koje brže povezuje stvari, koje logički razmišlja, koje uspijeva da riješi brojne problemske situacije, dijete za koje se može reći da je na neki način „drugačije”.

Ovim istraživanjem nastojali smo da prikazemo njihov položaj u našem vaspitno-obrazovnom sistemu kroz osnovno obrazovanje. U istraživanju su učestvovali učitelji i nastavnici, kao i učenici drugog ciklusa iz škola sa teritorije opština Podgorica, Danilovgrad i Nikšić. Daroviti učenici su poseban tip učenika značaja za svaku društvenu zajednicu.

Master rad se sastoji iz tri dijela. U prvom dijelu potrudimo se da teorijski predstavimo ko su daroviti učenici, da li imaju podršku svojih učitelja, nastavnika, da li imaju dovoljno vremena za razvoj svojih talenata, koliko su uključeni u vannastavne aktivnosti koje nude njihove škole, i koliko su opterećeni školskim obavezama.

Drugi dio rada je metodološka osnova, predstavimo kako i na koji način je sprovedeno istraživanje o položaju darovitih učenika u Crnoj Gori.

I na kraju, u trećem dijelu našeg rada, predstavimo rezultate istraživanja i diskutovati o istim.

Vjerujemo da će istraživanje ove teme dati mali doprinos prosvjetnoj zajednici, da će nas još više motivisati i podstaći da govorimo o našim darovitim učenicima, o njihovom položaju, potrebama. I da će ovaj rad zainteresovati neke buduće prosvjetne radnike da se posvete proučavanju fenomena darovitosti i darovitim učenicima.

Ključne riječi: darovitost, dijete, položaj, podsticanje, identifikacija darovitih, nastavnik, drugi ciklus, osnovna škola.

APSTRACT

Giftedness like a term last few years, bring attention for many teachers, pedagogues, psychologists, associates and many others from the pedagogue science sphere. The first one who gave their opinion about giftedness were Franci Galton and Lewis Terman. Later in the postmodern era their understanding about giftedness brought out Joseph Renzulli, Sternberg, Gardner and Gagne.

The question is who are gifted kids? Everyone of the aforementioned try to identify and recognize gifted through various methods. Although idea of giftedness present in our society, we consider that some teachers, professors, even parents don't recognize giftedness at children on whom education affect. It's very important to recognize gifted children in the right time, and that isn't children who is very good in the school, who is special for professor. Gifted children is that who thrive to study faster and harder, connect things very fast, logically thinks, accomplish to resolve many problematic situation, children for which you can say that he or she is 'different' in some way.

With this research, we tried to show their position in our educational system through primary education. In this research participated teachers and professors, pupils from the schools from the Podgorica, Danilovgrad and Niksic. Gifted childrens are special types of pupils who are significant for every society, because they are our future.

Master's thesis consists of three parts. In first part, we theoretically represent gifted kids, do they have support from their professors and teachers, do they have enough time for develop their talents, how much they are involve in extracurricular in their schools, and how much they are burdened in school's obligations.

Second part is methodology basis, we introduce how and in which way is impellent research about the position of gifted childrens in Montenegro.

And, in the end, in the third part we will present results of research and have a discussion about it.

We believe that the research on this topic will make a small contribution to the educational community, that it will motivate us even more and encourage us to talk about our gifted students, their position, their needs. And that this work will interest some future educators to study the phenomenon of giftedness and gifted students.

Keywords: giftedness, child, position, encouragement, identification of the gifted, teacher, second cycle, primary school

SADRŽAJ

1. UVOD.....	8
2. TEORIJSKI OKVIR ISTRŽIVANJA.....	10
2.1. Definisanje pojma darovitosti.....	11
2.2. Identifikacija i prepoznavanje darovitih učenika.....	14
2.3. Osobine darovitih učenika.....	18
2.4. Slobodno vrijeme darovitih učenika.....	21
2.5. Definisanje osnovnih pedagoških pojmova.....	23
3. METODOLOŠKI OKVIR.....	25
3.1. Problem i predmet istraživanja.....	26
3.2. Cilj i zadaci istraživanja.....	26
3.3. Hipoteze istraživanja.....	27
3.4. Varijable istraživanja.....	27
3.5. Metodološki pristupi.....	28
3.6. Karakter i značaj istraživanja.....	28
3.7. Izbor populacije i uzorka.....	28
3.8. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja.....	30
4. Prikaz rezultata istraživanja.....	31
4.1. Individualno obrazovni planovi za darovite.....	32
4.2. Podrška profesora darovitim učenicima.....	35
4.3. Vannastavne aktivnosti za darovite učenike.....	41
4.4. Slobodno vrijeme darovitih učenika za razvoj talenata.....	47
4.5. Preopterećenost darovitih učenika školskim obavezama.....	50
4.6. Veza između grada i opterećenosti učenika.....	54
4.7. Veza između grada i podrške profesora učenicima.....	56
4.8. Veza između postojanja sportskih aktivnosti kao vannastavnih aktivnosti i grada.....	58
4.9. Povezanost između stavova i gradova.....	59
5. Analiza i diskusija dobijenih rezultata.....	65
6. Zaključak i preporuke.....	67
7. Literatura.....	69

Prilozi.....	72
Prilog broj 1.....	72
Prilog broj 2.....	74

UVOD

Darovitost je skup osobina koje omogućavaju pojedincu da dosljedno kroz svoj rad postiže iznadprosječne rezultate u jednoj ili više aktivnosti (Koren, 1988; prema Cvetković Lay, Sekulić Majurec, 2008). Na darovitost se može posmatrati kao na stvaralačku sposobnost i ona se ne izdvaja od područja čovjekove djelatnosti, od postupaka koji su novi, bitni i dominantni i to kada su otkrića permanentno značajna u nekoj od vrijednih oblasti ljudske djelatnosti (Nešković, 2005).

Pionirom proučavanja darovitosti smatra se američki psiholog Lewis Terman, koji je 1921. godine započeo istraživanje koje je obuhvatilo 1500 djece različitog uzrasta, sa rezultatom da 1% stanovništva od ukupne populacije jeste nadareno (Huzjak, 2006). Koristo je Stanfor–Binet test inteligencije koji procjenjuje prostorne, logičke, matematičke i verbalne sposobnosti (Huzjak, 2006).

U godinama nakon njegovog istraživanja pojavljuju se novi kriterijumi koji se koriste za proučavanje darovitosti. Tokom sedamdestih godina mijenjaju se zahtjevi upućeni školi. Sve više se teži razvoju individualnih karakteristika zaposlenih. Od nivoa motivacije zaposlenih u školi zavisi sam proces obrazovanja. Tada počinju da se primjećuju i uvažavaju razlike među djecom. Za obavljanje poslova iz pojedinih oblasti potrebni su bolji izvršioci, što je posebno zainteresovalo natprosječne učenike i studente. Daroviti se smatraju posebnom kategorijom, koja zahtijeva specifične obrazovne potrebe (Đorđević i Maksić, 2005).

Razlikovati oblike nadarenosti i talenata kod djece i usmjeravati njihove sposobnosti ka pravom putu težak je zadatak i izazov za roditelje i učitelje (Vranjković, 2010).

Početkom 21. vijeka veliki broj naučnika i umjetnika smatra da nam je za opstanak čovječanstva potreban kreativan pojedinac. Škola ne treba da bude samo mjesto koje će ponuditi znanje i pripremiti učenike za rad u određenoj oblasti. Ona treba da bude mjesto gdje će mladi sticati znanja i vještine, koje će ih podsticati na dalji napredak i pomoći im da budu uspješni u odnosima u koje ulaze. Škola kao vaspitno-obrazovna ustanova treba da bude mjesto gdje će se talenat podsticati, a ne mjesto koje će zanemariti talenat (Đorđević i Maksić, 2005).

Darovitim učenicima potrebna je pomoć i podsticaj njihovog okruženja. Škola kao mjesto gdje dijete provodi najviše vremena je jedna od važnijih faktora. Škola sa svim svojim raspoloživim kadrom i resursima mora se staviti u službu usmjeravanja dječijeg vaspitno-obrazovnog i socio-emocionalog razvoja. Ne treba zanemariti nijedno dijete, već se trebamo kao društvo potruditi da kod svakog djeteta razvijemo potencijale.

Ovim istraživanjem željeli smo doznati kakvo je stanje u školama u Crnoj Gori. Za istraživanje su izabrani učenici drugog ciklusa osnovne škole. Našim istraživanjem željeli smo saznati da li prosvjetni radnici koriste individualne nastavne planove i programe za rad sa darovitim učenicima, da li im pružaju podršku, da li daroviti imaju slobodnog vremena, da li su ili ne preopterećeni školskim obavezama. Identifikovanje darovitih učenika u ranom uzrastu prvo je pozitivno za samo dijete, a kasnije i za društvo jer takvi učenici predstavljaju budućnost. Imajući u vidu činjenicu da se društvo dosta izmijenilo u posljednjih par decenija vjerujemo da u Crnoj Gori postoji veliki broj darovitih učenika. Vjerujemo da ova tema treba da postane još više aktuelna.

TEORIJSKI OKVIR

2.1. Definisanje pojma darovitost

Danas u vrijeme visoko razvijene digitalne tehnologije i ubrzanog razvoja nauke imamo priliku da čitamo i saznajemo o djeci koja su iznadprosječna, koja se nazivaju genijima, i koja sa malo godina već postižu visoke rezultate u različitim oblastima. Pored svega toga, da li se zapitamo kako je roditeljima te djece, da li mogu odgovoriti na njihove zahtjeve, da li škole mogu omogućiti djeci pravu vaspitno-obrazovnu podršku, kako se prema toj djeci ophodi njihova okolina i zajednica kojoj pripadaju (Adžić, 2011).

Termin darovitost i postojanje darovitih učenika je nešto što je privlačilo pažnju brojnih naučnika i pedagoga još od 17. vijeka. Kao prvog možemo spomenuti Jana Amosa Komenskog, pa i ostale kojima je darovitost privlačila pažnju. To su bili: Terman, Sternberg, Renzuli, George, Travers, Tannebaum, Mayer, Winner, Kovačić, Čudina Obradović i drugi (Adžić, 2011).

Brojni autori navode različite teorije i definicije ovog složenog pojma. Sternberg piše „Darovitost je izuzetna, neuobičajena inteligencija” (Maksić, 1998: 19).

Sternberg pokušava da objasni darovitost kroz tri modela inteligencije i to: analitičku, kreativnu i praktičnu. On je razlikovao komponente sticanja znanja, metakomponente i djelatne prema tome da li se koriste u procesu učenja, planiranja ili obavljanja zadataka. Metakomponente uključuju mehanizme koji se upotrebljavaju kod planiranja, praćenja i tokom odlučivanja rada na zadatku (Maksić, 2007).

Samom inteligencijom dublje se bavio Hauard Gardner. On je bio američki psiholog. Njegovo je mišljenje bilo da se darovitim jedino mogu smatrati osobe koje postižu visoka postignuća. Osobe sa takvim postignućima imaju svojstvenu multiple inteligenciju. Tu Gardner misli na:

- verbalno-lingvističku inteligenciju;
- logičko-matematičku;
- vizuelno-spacijalnu;
- muzičko-ritmičku;
- tjelesno-kinetičku;
- interpersonalnu inteligenciju;
- intrapersonalnu inteligenciju (Maksić, 2007).

Za definisanje darovitosti do sada se najboljim pokazao Renzulijev model, koji je predstavljen u obliku tri kruga koja su zavisna jedan od drugog. Tri kruga predstavljaju skup triju elemenata, a to su: natprosječne sposobnosti, motivacija i kreativnost. Što se ova tri elemente više preklapaju darovitost je veća, a ako među njima nema preklapanja nema ni darovitosti (Milić, 2015). Ovom teorijom Renzuli ističe važnost biheviorističkog modela proučavanja ličnosti darovitih, odnosno mišljenja je da je ponašanje ključno prilikom prepoznavanja darovitog učenika. (Stevanović, 2003).

Sa druge strane, doktor Fransoa Ganje pružio je model koji strogo objašnjava šta uključuje talenat, a šta darovitost. Osim toga, značajna je motivacija, mentalni sklop, razvojni procesi i sredina, kao sastavni dio razvoja darovitih. To su istovremeno i djelovi darovitosti koji pomažu učeniku u razvoju (Maksić, 2007)

Darovitost nije koherentno obilježje, razlikuje se od pojedinca do pojedinca, isto kao što se razlikuju njihove ličnosti (Maksić, 1998). Etiketu daroviti obično dobijaju ona djeca koja posjeduju visoko razvijene sposobnosti. Osim ovog termina pojavljuju se i ostali: nadareni, talentovani, inteligentni. Jedna od prvih definicija darovite predstavlja kao one učenike koji su identifikovani od strane svojih profesora, nastavnika, pedagoških i psiholoških stručnjaka. Oni su prepoznati kao daroviti po svojim visokim postignućima u obrazovnom procesu. (Maksić, 2007)

Ono što je karakteristično za darovite učenike i po čemu se razlikuju od ostale djece jeste obim znanja, zatim to što uspijevaju brže od svojih vršnjaka da riješe problemske situacije u kojima se nađu i stepen razvoja. Za razvoj darovitih učenika potrebno je prihvatiti intelektualne i neintelektualne osobine, kao i pružiti im adekvatnu obrazovnu podršku (Maksić, 2007).

Postojanje darovitih učenika omoguće društvu da ih naširoko komentariše, uostalom kao i mnoge druge pojave, situacije i stvari. Mitovi i zabune nisu preskočile ni darovite pojedince. Prema Winner (2005) izdvajaju se sljedeći mitovi o darovitosti koji su se razvili u ljudskom razmišljanju, a to su:

- Globalna darovitost;
- Talentovani ali ne i darovit;
- Izuzetan IQ;
- Biologija naspram okoline;
- Preduzimljivi roditelji;
- Pucaju od psihološkog zdravlja;
- Sva su djeca darovita;
- Darovita djeca postaju istaknuti ljudi.

Iz navedenih zapažanja brojnih autora zaključujemo da je darovitost pojam koji zahtijeva detaljnu analizu i posvećenost onoj djeci kod koje primijetimo naznake darovitosti, s tim što moramo imati u vidu da nisu sva djeca darovita, ali ne smijemo zanemariti djecu koja nisu u nekim oblastima superiornija od vršnjaka. Pristup u radu sa darovitim treba biti individualan. Svakako je treba razlikovati od talenta i inteligencije.

2. 2. Identifikacija i prepoznavanje darovitih učenika

Kada se govori o darovitosti i darovitim učenicima svakako treba reći da je prva stvar i možda najteža prepoznati tj. identifikovati darovite učenike. Kada je riječ o identifikaciji postoje brojni načini kojima su se nekada služili naučnici, a koji su i danas prisutni i koji su se pokazali kao najbolji i najefikasniji u otkrivanju darovitih. Onih na koje se posmatra kao na učenike sa „posebnim potrebama”.

Ali, sa druge strane crnogorski zakonodavni okvir darovite učenike u suštini ne prepoznaje kao učenike sa posebnim obrazovnim potrebama (Strategija za razvoj i podršku darovitim učenicima 2015–2019).

Nije rijetka pojava da u nekom mikro okruženju, darovito dijete ostane ne zapaženo. Neka djeca zbog stidljivosti i povučenosti ne uspiju da pokažu svoje talente i sposobnosti u toku obrazovnog procesa. Osim zbog ličnosti tu su jezičke barijere, socio-ekonomski status, kulturološki milje kao razlozi ne identifikovanja darovitih učenika na vrijeme. Da bi uspješno razvijali potencijale jednog pojedinca potrebna je podrška njegovog okruženja. Sve kreće prvo od porodice kao početnog mjesta socijalizacije djeteta i prvog mjesta gdje će dijete ispoljiti talenat. Roditelji su ti koji ukoliko primijete posebne osobine svoje djece, kasnije uključuju stručnjake u razvoj potencijala (Marković, 2020).

U Uredbi o obrazovanju darovite djece donesene od strane parlamentarne skupštine savjeta Evrope stavlja se akcenat na unaprijeđenju procedure prilikom identifikovanja darovitih učenika. U literaturi se ističu tri rješenja za otkrivanje darovitosti, a to su: mjerenje stepena razvijenosti osobina pojedinca (testiranje znanja iz raznih oblasti, testiranje inteligencije i posebnih i specifičnih sposobnosti), procjenjivanje osobina (procjena nastavnika ili roditelja, kao i samoprocjena), i procjenjivanje kvaliteta duhovnih i materijalnih proizvoda (postignuća u vannastavnim aktivnostima) (Strategija za razvoji i podršku darovitim učenicima, 2015–2019).

U školi se koriste brojni načini procjenjivanja kao što su: testiranje, anketiranje, intervju, posmatranje, studije slučaja. Sve ovo sprovede pedagozi i psiholozi uz pomoć nastavnika, roditelja i vršnjaka darovite djece. U crnogorskom vaspitno-obrazovnom sistemu prepoznavanje darovitih zavisi od rada nastavnika sa ovom kategorijom. Osim već spomenutih roditelja, nastavnika i vršnjaka u identifikaciju valja uključiti i same učenike. Samostalnim praćenjem ciljeva i rezultata oni stvaraju pravu sliku o svom potencijalu (Strategija za razvoj i podršku darovitim učenicima, 2015–2019).

U zemljama širom Evrope koriste se tri pristupa pomoću kojih školski sistem omogućava darovitim učenicima brži napredak:

- Segregacija (izdvajanje) učenika sa sličnim sklonostima u posebne grupe kako bi im se omogućilo napredovanje;
- Akceleracija ili sistem mjera i postupaka koji darovitim učenicima pomaže da školski program apsolviraju brže nego vršnjaci;
- Obogaćivanje kurikuluma (nastavnog programa) čiji je primarni cilj da darovite učenike dodatno uključi u programe nastave i vannastavnih aktivnosti.

Naša zemlja i one u okruženju kao validne prepoznaju isključivo dva oblika akceleracije i to raniji polazak u školu i završavanje dva razreda u jednoj školskoj godini (Strategija za razvoj i podršku darovitim učenicima, 2015–2019).

IOP (individualni obrazovni plan) je jedna od mogućnosti kojom stručni saradnici zajedno sa nastavnicima mogu identifikovati i pratiti darovite pojedince. Taj izvještaj je značajan jer imamo uvid u njihov napredak.

Đurin i sar. (2020) navode da se instrumenti koje možemo upotrebljavati u procesu identifikacije darovitih mogu podijeliti u dvije grupe: subjektivne (upitnici) i objektivni (standardizovani testovi sposobnosti). Imajući u vidu navedene grupe instrumenata Heller (2004) piše da proces identifikacije treba sprovoditi kroz sljedeće faze, a to su:

- Inicijalna faza provjeravanja koja može obuhvatiti sve učenike;
- Faza identifikacije koja obuhvata 20% učenika iz prve faze koji su prepoznati kao potencijalni daroviti;
- Individualno provjeravanje ono uključuje 5% učenika iz prethodne faze;
- Posljednja faza, faza podrške koja obuhvata svega 2–5 % učenika koji su prepoznati i uključeni u odgovarajuće programe.

Testovima se ispituje opšta inteligencija, konvergentno i divergentno mišljenje, perceptivne, prostorne, verbalne, numeričke i druge sposobnosti. Važni su i testovi kreativnosti uz pomoć kojih provjeravamo fluentnost, fleksibilnost, originalnost i elaboraciju ideja (Đurin i saradnici, 2020). Najbolje bi bilo kada bi više metoda i postupaka istovremeno koristili u identifikaciji. Identifikaciju treba shvatiti kao stalan proces koji obuhvata niz radnji, a ne kao jednodimenzionalnu aktivnost (Đurin i saradnici, 2020).

Ana Nikčević Milković sprovela je istraživanje u 19 škola u Hrvatskoj. U istraživanju razredne i predmetne nastave učestvovalo je 378 profesora. Svi profesori, izuzev onih iz društvenih nauka, koji su učestvovali u istraživanju mišljenja su da se o darovitoj djeci ne vodi puno brige. Niko od ispitanika nije imao priliku raditi sa darovitim učenicima. Svi su saglasni da im za rad sa ovakvim učenicima treba podrška stručnih saradnika i dodatno usavršavanje. Ovo istraživanje je pokazalo da učitelji i nastavnici umjetničke grupe smatraju da je potrebno za darovite napraviti individualne planove i programe. Takođe, ističe se da je važno i da se kod ovakvog profila učenika razvija kreativnost. Ovo istraživanje pokazuje da je u Republici Hrvatskoj potrebno raditi na poboljšanju položaja darovitih učenika (Nikčević- Milković, 2021).

Istraživanje sprovedeno među učiteljima potvrđuje da je prijeko potrebno savremeno didaktičko obrazovanje koje teži učenju novih, savremenih metoda, tehnika i instrumenata za identifikovanje darovitih učenika. Neophodan je i veći stepen kompetencije za rad sa njima. Detaljna analiza učiteljskih odgovora pokazala je da postoje slabe tačke u formiranju uslova i u radu sa darovitim, kao što su: slabo metodičko obrazovanje budućih učitelja, nepostojanje uslova za rad, nedostatak nastavni sredstava, ignorisanje darovitosti i njenih problema u odnosu na inkluziju. Potrebno je individualizovati vaspitno-obrazovni pristup, i za darovite osmisliti diferencirane programe prilagođene njima. To, nažalost, kod nas još nije u pravoj mjeri sprovedeno, iako je to jedini pravi način rada sa nadarenim (Gojkov i Stojanović, 2014).

U Crnoj Gori, konkretno u Nikšiću, sprovedeno je istraživanje o modelima identifikovanja i podsticanja razvoja darovitih učenika u trećem ciklusu osnovne škole. Ispitano je dvije stotine nastavnika i dvadeset stručnih saradnika iz osnovnih škola sa teritorije Nikšića. Od instrumenata u ovom istraživanju korišteni su: anketni upitnik, skale procjene, intervju i studija slučaja za dva nastavnika. Ovo istraživanje je pokazalo da sve škole koje su učestvovale u istraživanju ne identifikuju darovite učenike na pravilan način, nijedan poznati model identifikovanja darovitih se ne primjenjuje. Sami nastavnici dovoljno ne poznaju modele identifikovanja darovitih učenika, ali se trude da im pruže svu podršku. Podrška koju im pružaju ogleda se u tome da su nastavnici spremni da u velikoj mjeri pripreme učenike za takmičenja i ulože sve svoje mogućnosti da bi postigli dobre rezultate. Pokazalo se da direktori, pomoćnici direktora i stručni saradnici nemaju saradnju na zavidnom nivo, da se ne vrši akceleracija. Trebamo težiti boljoj organizaciji rada u samim školama, da bismo imali što bolje rezultate (Ivanović, 2018).

I pored svih načina i metoda identifikovanja darovitih, moramo znati da naša procjena u datom trenutku može biti i pogrešna. Razne okolnosti tokom odrastanja djeteta mogu uticati na to. Imamo primjere gdje su daroviti iskoristili svoj potencijal, postoje i oni koji ga nisu prepoznali, pa ga nisu iskoristili, a mogu se pojaviti i novi daroviti učenici. Zbog toga je preporučljivo da pod darovitim smatramo veći broj djece, a kasnije tokom njihovog odrastanja da kriterijumi za prepoznavanje budu oštriji (Maksić, 1993).

Zaposleni u crnogorskom obrazovnom sistemu moraju biti adekvatno osposobljeni za identifikaciju, rad, podsticaj i uvažavanje darovitih pojedinaca, a svemu tome moraju pristupiti uz potpuno poštovanje njihovih individualnih karakteristika.

4. 3. Osobine darovitih učenika

Kada govorimo o osobinama darovitih učenika, važno je istaći da postoje potencijalna i ostvarena darovitost. O ostvarenoj darovitosti možemo saznati na osnovu opisa učitelja, roditelja, vršnjaka darovitih učenika. U svojim izlaganjima oni iznose kako se daroviti ponašaju, kako uče, kako nešto rade, u čemu su brži, bolji od ostalih i slično. S druge strane, potencijalna darovitost zavisi od niza naslednih faktora, koji omogućavaju djetetu da bude natprosječno u nekom području. Naravno dodatna je prednost ukoliko postoji nešto što ukazuje da će dijete biti uspješno u nekoj oblasti, ali nije presudno za uspjeh (Vizek-Vidović, 2008).

Đurđić (1997) je u svom istraživanju ispitivao mišljenja, očekivanja, želje, planove darovitih učenika osnovne škole. Radi se o anketiranju izabrane grupe darovitih učenika. Oni su pitani o tome kakve osobine imaju, šta ih podstiče da razvijaju darovitost, šta očekuju od svojih roditelja i nastavnika, kakvi da budu, šta da čine, kakva treba da bude nastava i podrška okoline. Rezultati istraživanja pokazali su da učenici sebe vide kao: talentovane u određenoj oblasti, uporne, ambiciozne, radoznale, sa dobrim radnim navikama, kreativne, maštovite. Kao razloge koji ih motivišu na podsticanje darovitosti navode: radoznalost, interesovanje, želja za dokazivanjem i uspjehom, želju za otkrivanjem i za novim. Njihovi najznačajniji pokretači su njihovi roditelji i nastavnici, pa svi ostali (Maksić, 1998).

Pojam darovitost vezuje se za djecu koja pokazuju sledeće osobine:

- **Prijevremena razvijenost** – to su djeca za koju se smatra da u ranom uzrastu, prije svojih vršnjaka pokažu sklonosti ka muzici, sportu, matematici, umjetnosti.
- **Insistiraju da sviraju po svom** – na osnovu ove osobine možemo ih još i okarakterisati kao tvrdoglave. U procesu učenja nije im potreba pomoć odraslih, ili ako je i zatraže bude minimalna. Oni sami određuju svoja pravila prilikom neke aktivnosti. Saznanja do koji dolaze samo ih motivišu da idu naprijed.
- **Žar za savladavanje** – darovita djeca u svom području interesovanja ulažu sebe maksimalno. Ništa druge ne uspijeva da im skrene pažnju. Traže smisao svog polja interesovanja, zbog kojeg nose epitet daroviti (Winner, 2005).

Tradicionalni pristup darovitosti bio je posvećen intelektualnom razvoju, a zanemario je socio-emocionalni razvoj. U zapadnim civilizacijama emocije i kognicija su doživljavane kao različite kategorije. Danas se ne moramo oslanjati na rezultate istraživanja kako bismo došli do zaključka da daroviti imaju drugačiji pogled na svijet oko sebe. Za darovitu djecu značajno je usvajanje moralnih normi i obrazaca ponašanja, jer su osjetljiva na nepravdu. Teško im je pronaći drugara za igru, jer ne posmatraju na isti način stvarnost. Djeca koja u kognitivnom domenu ostvaruju brži napredak u odnosu na vršnjake mogu imati teškoće u socijalizaciji, iskazivanju emocija i fizičkom razvoju. Pominjanje fizičkog razvoja u ovom kontekstu odnosi se na činjenicu da se um darovitog djeteta razvija brže nego njegovo tijelo. Na sve to utiče njihovo okruženje (Stojaković 2000; prema Stojkov 2017).

Tokom 2017, 2018. i 2019. godine sprovedeno je istraživanje u Subotici. Istraživanjem su ispitivani implicitni stavovi profesionalaca iz oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja prema darovitoj djeci. Željeo se procijeniti koliko su stavovi pravedni i dobri. Uzorak istraživanja činili su studenti sa smjera predškolski vaspitač, studenti sa smjera strukovni trener i vaspitači zaposleni u predškolskim ustanovama. Njihovi stavovi i mišljenja su se poredili. Ovim istraživanjem željelo se saznati da li se daroviti posmatraju kao intelektualno nadmoćniji u odnosu na ostale vršnjake, socijalno neprilagođeni i kao budući lideri društva. Dobijeni rezultati pokazuju da studenti oba smjera darovite učenike vide kao umjereno intelektualno nadmoćne, blago socijalno neprilagođene i vide ih kao buduće lidere društva. Vaspitači sa stečenim ranim iskustvom cijene darovitost i vole da rade i upoznaju darovitu djecu (Barzut i saradnici, 2021).

Za darovite učenike karakteristično je da se oni razvijaju brže od svojih vršnjaka. Oni bez poteškoća uče nove riječi, njihov vokabular je bogat, znaju da čitaju i prije polaska u školu, prilikom učenja nečeg novog uvijek su spremni da postavljaju dodatna pitanja o tome.

Darovita djeca su puna energije, spremna za igru i istraživanje oblasti koje ih interesuju. Posjeduju smisao za humor, istrajni su u svom cilju, hrabri, empatični, smatraju se dobrim liderima, maštoviti su, kreativni, brzo rješavaju problemske situacije i logički razmišljaju (CrveniĆ-Pacek, Darovitost: darovito dete).

Sa svim svojim kvalitetima i posebnošću, daroviti nekad znaju da se drže sa strane. Okolina neka nije spremna da prihvati ovakve učenike. Naziva ih nekom vrstom čudaka i često komentariše. Njihovi vršnjaci, ostala djeca iz odjeljenja smatraju da se prave važni zbog svog znanja, izbjegavaju ih, ne žele da se druže sa njima, nazivaju ih pogrdnim imenima. Sve to darovite može natjerati da se povuku u sebe. Da se ne druže ni sa kim. Da su okrenuti samo sebi i aktivnostima koje vole. Da se osjete nepoželjnim i lošim zbog svog dara.

To nije dobro, jer je djeci potrebna podrška svih onih koji su prisutni u njihovim životima. Sve počinje prvo od porodice i podrške roditelja, braće i sestra, preko učitelja i nastavnika, pa se završava sa njihovim vršnjacima. Darovite učenike bi bilo poželjno prihvatiti i pružiti im podršku. Ako podrška izostane i darovito dijete postane povučeno, usamljeno, bez podrške i razumijevanja, nismo uradili dobar posao.

2. 4. Slobodno vrijeme darovitih učenika

Za djecu i mlade slobodno vrijeme je jako važno. To je vrijeme koje oni žele da iskoriste za druženje, odmor i rekreaciju sa svojim vršnjacima. Ali slobodno vrijeme darovitih učenika i njihovih vršnjaka se razlikuje.

U istraživanju sprovedenom 1988. godine učestvovalo je 80 darovitih i 80 prosječnih učenika iz jedne gradske gimnazije. Tu su bili uključeni učenici od prvog do četvrtog razreda. U obje grupe prisutan je skoro isti broj učenika po polu, uzrastu i školskom uspjehu. Odlučeno je da se ispituje talenat učenika za matematiku i prirodne nauke. One darovite učenike koji će učestvovati birali su nastavnici, dok su prosječni izabrani nasumično. I za darovite i za prosječne sastavljen je upitnik, koji je sadržao brojna pitanja. Mnogi faktori i pitanja su ovim istraživanjem otkrivena. Mi ćemo se fokusirati na vannastavne aktivnosti i slobodno vrijeme. Istraživanje je pokazalo da postoje razlike između darovitih i prosječnih. Daroviti u većoj mjeri pohađaju sekcije, i bave se onim predmetima koji su iz polja njihovog interesovanja, dok prosječni najviše pohađaju sportske aktivnosti. U vezi sa slobodnim vremenom, daroviti ga provode čitajući raznu literaturu, a prosječni u zabavi. Istraživanje je sprovedeno u vrijeme brojnih promjena, ako bi ga danas sproveli pitanje je kakve bi rezultate dobili (Maksić, 2018).

Daroviti učenici u odnosu na svoje vršnjake nikada ne miruju. Oni stalno istražuju oblast koja ih interesuje, samostalno tragaju za nekim novim pitanjima, sebi postavljaju zadatke i ciljeve koji ih samo motivišu za rad. Ovo samo znači da talenti koji se jave u djetinjstvu traže kontinuirani rad i podršku svog okruženja. Njihova podrška (roditelji i učitelji) pored želje za podrškom treba i da rade sa njima. Bilo da je dijete sklono sportu, umjetnosti, nauci. Podrška roditelja i nastavnika može biti direkta i lična. U radu sa ovakvim učenicima poželjno je primijeniti nove metode, kako u redovnoj nastavi tako i u vannastavnim aktivnostima (Maksić, 2018).

Vannastavne aktivnosti su nezaobilazan dio programa svake škole. U odnosu na redovnu nastavu koja se ističe kao najbitnija aktivnost u školi, vannastavne aktivnosti daju učenicima više prostora za razvoj slobode, kreativnosti i interesovanja (Janković, 2001).

Vannastavne aktivnosti izuzev svog vaspitnog i obrazovnog smisla moraju omogućiti učeniku da unutar njih on ima slobodu individualnog razvoja veću nego u redovnoj nastavi. One su neobavezne, te više zavise od motivacije učenika, ali dopuštaju saradnju učenika i nastavnika u kreiranju aktivnosti i podsticanju učenikove radoznalosti (Jaškov, 2014).

Kvalitetno kreirane vannastavne aktivnosti kod djece razvijaju brojne kompetencije. Benefiti vannastavnih aktivnosti značaje su i za školu, roditelje, nastavnike i cijelu društvenu zajednicu. One otkrivaju mnoge sklonosti i interesovanja učenika prije nego i redovna nastava. Razvijaju kod djece empatiju, samopouzdanje, samopoštovanje i osjećaj pripadnosti. Nekad su nadareni učenici kroz vannastavne aktivnosti proširivali svoja znanja i spremali se takmičenja (Rangelov-Jusović, 2016).

Projekat „Korak dalje“, usklađen sa Zakonom o vaspitanju i obrazovanju Crne Gore osmišljen je i namijenjen za vaninstitucionalno obrazovanje darovitih učenika. U realizaciji projekta uključeno je sedam osnovnih škola. Projekat obuhvata učenike od 10 do 14 godina. Cilj ovog projekta jeste da se promovišu različiti talenti, da se dalje razvijaju kroz takmičenja, javne nastupe, komunikaciju sa ostalim talentovanim učenicima. Da bi se izbjegao problem neshvatanja darovite djece, neotkrivanja njihovih talenata i razvojne krize u koju mogu upasti ovakva djeca, potrebno je sa aspekta struke aktivno raditi na pripremi adekvatnih programa obuke za vaspitače, nastavnike i stručne saradnike. Problematika podsticanja, motivacije i napredovanja postojećih potencijala darovitih ukazuje se ne samo kao uski porodični ili pedagoški problem, već kao jedan od bitnijih društvenih problema (Marković, 2020).

U skladu sa našim istraživačkim hipotezama o načinu provođenja slobodnog vremena možemo se zapitati da li ova teorijska uopštavanja prepoznamo u aktivnostima koje se sprovode u našim školama? Da li kadar u školi, u skladu sa odgovarajućim planom i programom, organizuje različite vidove nastavnih i vannastavnih aktivnosti?

2. 5. Definisanje osnovnih pedagoških pojmova

Kroz naredno poglavlje, posvetićemo posebnu pažnju pojmovima koje smo najčešće koristili u radu. Počecemo sa pojmom darovitosti, jer sam akcenat rada jeste u njoj.

Darovitost je poseban splet osobina koje omogućavaju pojedincu da bude uspješan u jednom ili više područja ljudske aktivnosti, i da dugoročno postiže visoke nadprosječne rezultate (Jovanović, Bajković, 2014).

Potom pojmovi vaspitanje i obrazovanje kao glavni pokretači društva i oni koji su kao procesi odgovorni za formiranje zdravih mladih naraštaja. Bitno je svoj djeci pružiti pravo na vaspitanje i obrazovanje. Vaspitanje je najširi pedagoški pojam i proces. Odnosi se na sve što ljudi svjesno, namjerno, planski i sistematski preduzimaju u cilju formiranja ličnosti, pa pod tim podrazumijevamo sve ono što društvo organizuje u odnosu na vaspitanika, ali ono što ličnost, koja se razvija u okolnostima određenog društva preduzima (Bandur i Potkonjak, 1999). Obrazovanje je pedagoški proces pomoću kojeg pojedinac stiče i usvaja znanja, vrijednosti, te razvija naučni pogled na svijet, stiče nove navike i umijeća. Formira sopstveni pogled na svijet i osposobljava se za proces samoobrazovanja (Potkonjak i dr. 1996).

Prosvjetni radnici trebaju posebno da imaju smisao za identifikovanje različitih tipova učenika i njihovih potreba. Identifikacija je kada se svjesno ili nesvjesno upoređujemo sa drugim osobama ili kada identifikujemo nekog učenika ili neko stanje u vaspitno-obrazovnom procesu. Identifikacija u vaspitno-obrazovnom procesu se odnosi na identifikaciju darovitih učenika, učenika sa posebnim potrebama i ostalih (Potkonjak i dr. 1996).

Sam nastavnik je osoba koja utiče na formiranje i osposobljavanje jednog djeteta u pravu ličnost. Zbog toga je važno da je nastavnik stručan i onaj koji može da prepozna darovite, a pored toga on je i osoba koja se bavi planiranjem i izvođenjem nastave (Nikolić, 2003).

Učenik je redovni polaznik određene vaspitno-obrazovne ustanove. Danas, se doživljava kao subjekat nastavnog procesa (Prodanović i Ničković, 1971). Bitno je da kroz proces vaspitanja i obrazovanja učenik bude subjekat koji prima sve potrebne informacije koje će umjeti da iskoristi za formiranje svoje karijere i uopšte u životu.

Program predstavlja sadržaj materijala koji je pažljivo kreiran i osmišljen. Programom se učeniku obezbjeđuje uspješno savladavanje nastavnog sadržaja, koji čini njegovu osnovu. To je scenario po kojem se izvodi tok učenja (Mijanović, 2003). Zbog toga važno je da osim standardnog programa koji je neophodan, postoji program namijenjen darovitim učenicima koji će moći da im omogući proširivanje znanja.

Nastava označava jedan od vidova vaspitanja, tj. jedan od brojnih vidova uticaja na razvoj cjelokupne ličnosti (Bakovljević, 1992).

Vannastavne aktivnosti su raznovrsne aktivnosti gdje djeca svoje slobodno vrijeme provode baveći se onim što ih zabavlja, opušta, što ih interesuje. Vannastavne aktivnosti omogućavaju djeci da se druže sa svojim vršnjacima i usvajaju nova znanja i van učionice (Rangelov-Jusović, 2016). U školama treba ponuditi što više vannastavnih aktivnosti darovitim učenicima, ali i ostalim, jer one u mnogome doprinose razvoju djeteta.

METODOLOŠKI OKVIR

3. 1. Problem i predmet istraživanja

Do prije dvadesetak godina daroviti učenici su bili zanemarena kategorija učenika. Nakon toga postaju sve zanimljiviji i privlače pažnju nacionalnih i međunarodnih razmjera. A sve to zbog tadašnjih svjetskih dešavanja i zbog izraženijih ekonomskih ciljeva vaspitanja i obrazovanja (Vican, 2018). Horvatova i Reid (2016) problematizuju položaj darovitih učenika u nekim zemljama Evropske unije povezujući ih sa kompetencijama nastavnika (Horvatova i Reid, 2016; prema Vican, 2018)

Vjeruje se da daroviti učenici postaju eminentni članovi društva, koji na pravi način doprinose društvenom razvoju i boljitku. Budući da crnogorski vaspitno-obrazovni sistem teži unaprjeđenju, istraživanjem smo željeli prikazati položaj darovitih učenika. Vjerujemo da u Crnoj Gori postoji mnogo darovitih učenika, **ali da im se ne posvećuje dovoljno pažnje, što predstavlja problem istraživanja. Iz ovako definisanog problema istraživanja, izdvajamo predmet istraživanja, a to je položaj darovitih učenika u vaspitno-obrazovnom sistemu Crne Gore.**

3. 2. Cilj i zadaci istraživanja

Kako se proučavanje u školi može prilagoditi potrebama darovitih učenika? Ovo je jako bitno pitanje, znajući da je u školama način poučavanja prilagođen prosječnim učenicima. Koliko god kvalitetno izveden, on ne mora biti adekvatan za darovite učenike. Njima je gradivo koje se obrađuje često poznato, pred njima su zahtjevi koji su ispod njihovih mogućnosti, pa se ovakvi učenici često dosađuju i motivacija na časovima im je niska. Zbog toga im je potrebno poučavanje koje je izazovno i u skladu sa njihovim sposobnostima (Nina Pavlin –Bernardić, 2008).

Ovim istraživanjem želi se pokazati kakav je položaj darovitih učenika u vaspitno-obrazovnom sistemu Crne Gore, konkretno u drugom ciklusu osnovnog školskog obrazovanja. Daroviti učenici predstavljaju učenike sa posebnim potrebama, kojima je potrebno posvetiti dodatnu pažnju. Moramo težiti tome da naša prosvjeta, ali i društvena zajednici postanu svjesni darovitih učenika. Trebamo se potruditi da im obezbijedimo adekvatan položaj u vaspitno-obrazovnom sistemu.

Iz svega navedenog možemo izvesti da je cilj istraživanja utvrditi kakav je položaj darovitih učenika u vaspitno-obrazovnom sistemu Crne Gore.

Iz ovako formulisanog cilja proističu sljedeći zadaci:

- Utvrditi da li za darovite učenike postoje individualni obrazovni planovi;
- Utvrditi da li daroviti učenici imaju podršku svojih učitelja, nastavnika;
- Utvrditi da li postoje vannastavne aktivnosti za darovite učenike;
- Utvrditi koliko slobodnog vremena za razvoj svojih talenata imaju daroviti učenici i da li su preopterećeni školskim obavezama.

3. 3. Istraživačke hipoteze

S obzirom na prvobitno definisan problem, predmet, cilj i zadatke istraživanja, polazimo od sljedećih hipoteza:

Glavna hipoteza: Pretpostavlja se da su daroviti učenici u vaspitno-obrazovnom sistemu Crne Gore zapostavljeni.

Sporedne hipoteze:

- Pretpostavlja se da za darovite učenike ne postoje individualni obrazovni planovi;
- Pretpostavlja se da daroviti učenici nemaju podršku svojih učitelja, nastavnika;
- Pretpostavlja se da ne postoje vannastavne aktivnosti za darovite učenike;
- Pretpostavlja se da daroviti učenici nemaju slobodnog vremena za razvoj svojih talenata;
- Pretpostavlja se da daroviti učenici nisu preopterećeni školskim obavezama.

3. 4. Varijable istraživanja

S obzirom na izbor naučno-istraživačkog cilja i zadataka, postavljaju se sljedeće varijable:

Nezavisnih varijabli u ovom istraživanju ima više. To su: individualni nastavni planovi i programi, podrška učitelja i nastavnika, vannastavne aktivnosti, slobodno vrijeme.

Zavisna varijabla u ovom istraživanju je položaj darovitih učenika.

3. 5. Metodološki pristupi

U toku ovog istraživanja će se koristiti tri istraživačke paradigme, odnosno metodološka pristupa, i to: empirijsko-induktivni, racionalno-deduktivni i matematičko-statistički. Ova tri pristupa će se smjenjivati, isprepletati i dopunjavati.

U procesu realizacije istraživanja, odnosno u primjeni istraživačkih instrumenata i samoj interpretaciji rezultata dominiraće empirijsko-induktivni pristup. U teorijskom dijelu projekta, koji obuhvata definisanje osnovnih pojmova ključnih za istraživanje i analizu jedinica literature koje su dostupne dominira racionalno-deduktivni pristup.

U procesu obrade podataka dobijenih istraživanjem koristiće se matematičko-statistički pristup.

3. 6. Karakter i značaj istraživanja

U odnosu na karakter naučno-istraživačkog rada, sprovedeno istraživanje se ubraja u grupu primijenjenih ili operativnih istraživanja. S obzirom na vrijeme i mali uzorak obuhvaćen istraživanjem, riječ je o malom ili mikro istraživanju.

Ovo istraživanje ima praktičan značaj. Doprinos ovog istraživanja može uticati na poboljšanje položaja darovitih učenika u Crnoj Gori, podizanje svijesti o njihovim potrebama, saznanju o tome da oni mogu biti u bilo kojem odjeljenju ili školi. Rezultati istraživanja pružiće skroman naučni doprinos.

3. 7. Izbor populacije i uzorka

Osnovni istraživački skup – populaciju ovog istraživanja čine učenici osnovnih škola na teritoriji opština Podgorica, Danilovgrad i Nikšić. Pored učenika u istraživanju su uključeni profesori razredne i predmetne nastave iz pomenutih gradova.

Iz populacije je izabran uzorak koji pripada grupi namjernih tačnije hotimičnih uzoraka i ne zasniva se na teoriji vjerovatnoće.

Uzorak istraživanja čine po jedno odjeljenje IV, V i VI razreda. Za potrebe istraživanja izabrane su sve gradske škole iz pomenutih gradova. Za navedeni uzorak smo se odlučili zbog materijalno-tehničkih, vremenskih i prostornih ograničenja.

Naučno istraživački uzorak čine:

Učenici

Redni broj	Škola	Razred	Broj odjeljenja	Ukupno
1.	OŠ „Pavle Rovinski”	IV, V, VI	3	67
2.	OŠ „Marko Miljanov”	IV, V, VI	3	58
3.	OŠ „Vuko Jovović”	IV, V, VI	3	70
4.	OŠ „Luka Simonović”	IV, V, VI	3	55
Ukupno	4	3	9	250

Profesori razredne i predmetne nastave

Redni broj	Škola	Razred	Broj učitelja/nastavnika
1.	OŠ „Pavle Rovinski”	IV,V, VI	8
2.	OŠ „Marko Miljanov”	IV, V, VI	10
3.	OŠ „Vuko Jovović”	IV,V, VI	10
4.	OŠ „Luka Simonović”	IV,V, VI	7
Ukupno	4	3	35

3. 8. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja

U određenim fazama realizacije dominantno će biti zastupljeni pojedini pristupi, ali u istraživanju kao cjelini se oni prepliću. Naše istraživanje je mješovito, kombinacija kvantitativnog i kvalitativnog.

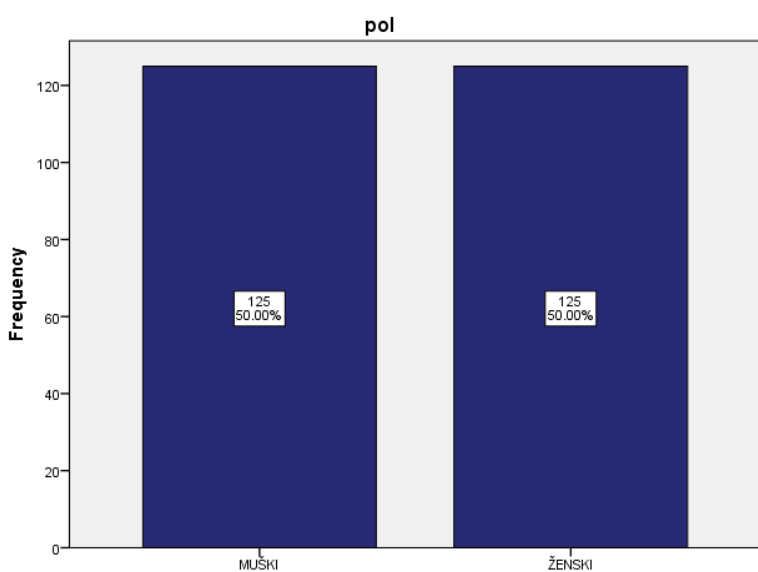
U toku ovog istraživanja koristićemo metodu teorijske analize i deskriptivnu metodu. Metoda teorijske analize će se koristiti za proučavanje fundamentalnih pitanja i problema u istraživanju. Njome će se analizirati različita shvatanja o problemu. Deskriptivna metoda je namijenjena istraživanju vaspitne empirije. Karakteriše je opis pojava koje su predmet istraživanja. Ova metoda opisuje postojeće stanje istraživnog problema, pa je ona izuzetno značajna za istraživanje jer se iz nje mogu izvesti zaključci kojima se praksa može unaprijediti.

Istraživačka tehnika koja će se koristiti u istraživačkom dijelu jer je najadekvatnija zbog samog problema koji se istražuje je anketiranje. Osim adekvatnosti samog problema istraživanja, tehnika anketiranja ima veliku prednost koja veoma pogoduje istraživanju, a to je ekonomičnost primjene.

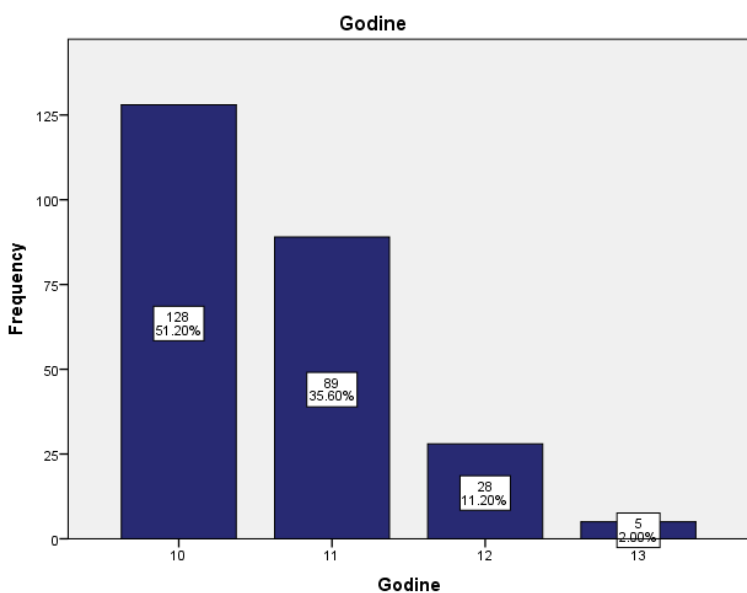
Anketni upitnik bio je namijenjen učenicima. Sastojao se od 11 pitanja osmišljenih u skladu sa istraživačkim hipotezama. Anketirano je 250 učenika. Podatke smo obradili preko SPSS sistema. Još jedna tehnika će se koristiti u istraživanju, a to je protokol intervjua. Ova tehnika je sprovedena sa profesorima razredne i predmetne nastave. Razgovor sa profesorima obavljen je u školama, koje su bile dio istraživanja. Intervju je sastavljen od pitanja otvorenog i zatvorenog tipa. Smatrali smo da je to jedan od najboljih načina pomoću kojeg bismo ispitali njihovo mišljenje i stavove. Za obradu rezultata intervjua korišćena je deskriptivna statistika.

4. Prikaz rezultata istraživanja

Na grafiku broj 1. i broj 2. prikazana je polna i starosna struktura ispitanika. U istraživanju je učestvovalo 125 ispitanika muškog i 125 ispitanika ženskog pola. Ovaj broj dobijen je slučajno. Nije bilo diskriminacije učesnika prema polu. Na sljedećem dijagramu da se primijetiti da su desetogodišnjaci bili ti koji su preovladavali u ovom istraživanju. Na drugom mjestu su bili učenici starosti od jedanaest godina, nakon njih oni koji imaju dvanaest godina i na posljednjem mjestu imamo mali broj učenika od trinaest godina koji su davali odgovore na postavljena pitanja.

Grafik 1. polna struktura

Grafik 2. starosna struktura

4. 1. Individualno obrazovni planovi za darovite učenike

U okviru ovog poglavlja bavili smo se ispitivanjem **hipoteze 1: pretpostavlja se da za darovite učenike ne postoje individualni obrazovni planovi**. Pitanja koja su se odnosila na ovu hipotezu jesu:

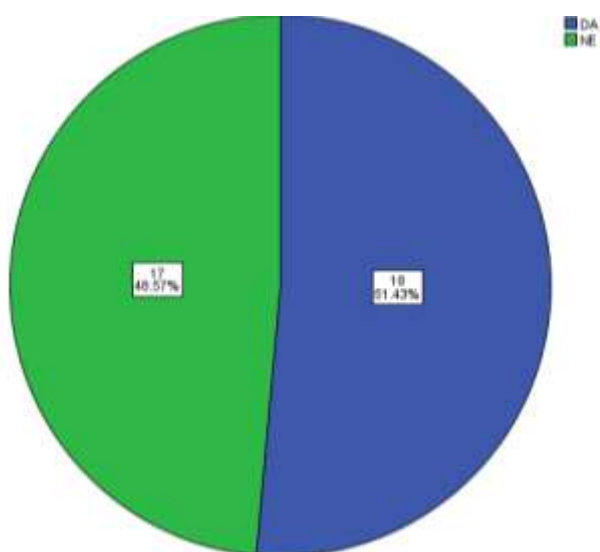
- „Da li za rad sa darovitim učenicima koristite individualne obrazovne planove, zbog čega ih koristite ili ne koristite?”
- „Da li mislite da za rad sa darovitim učenicima treba proći dodatnu obuku?”

Na početku nas je zanimalo sa koliko darovitih učenika su se ispitani profesori susreli u svojoj karijeri. Više od pola ispitanih dala je odgovor da je imala priliku da radi sa dosta darovitih učenika. Dalje, upitani su kako prepoznaju darovitog učenika?

Svi profesori su navodili da darovite najčešće prepoznaju po brzom načinu razmišljanja, logičkom povezivanju stvari, bogatom rječniku, velikom obimu znanja, po postavljanju dodatnih pitanja i želji za istraživanjem oblasti koji ih interesuje. U vezi sa tim, **da li koriste ili ne koriste individualne obrazovne planove testiraćemo sljedeće pretpostavke:**

- Najmanje 50% nastavnika u CG koristi individualne planove za darovite učenike
- Manje od 50% nastavnika u CG koristi individualne planove za darovite učenike

Struktura odgovora profesora prikazana je na grafiku.

Grafik 3. Korišćenje individualnih obrazovnih planova u radu sa darovitim

Tabela 1: Korišćenje individualnih obrazovnih planova

Binomial Test						
		Category	N	Observed Prop.	Test Prop.	Exact Sig. (2-tailed)
Da li u radu sa darovitim učenicima koristite individualne nastavne planove ?	Group 1	DA	18	.51	.50	1.000
	Group 2	NE	17	.49		
	Total		35	1.00		

Rezultati su pokazali da se od ispitanih profesora 51,43% izjasnilo da u radu sa darovitim koriste individualne obrazovne planove, dok 48,57% njih ne koristi individualne obrazovne planove. Nakon toga sproveli smo binomijalni test u SPSS-U kako bismo provjerili pretpostavke o korišćenju individualnih planova. Rezultati ovog test pokazuju da dobijeni nivo značajnosti je 1.000 što je značajno veće od 0.05 pa postoji razlog da prihvatimo pretpostavku da profesori u Crnoj Gori ne koristi individualne planove za darovite učenike.

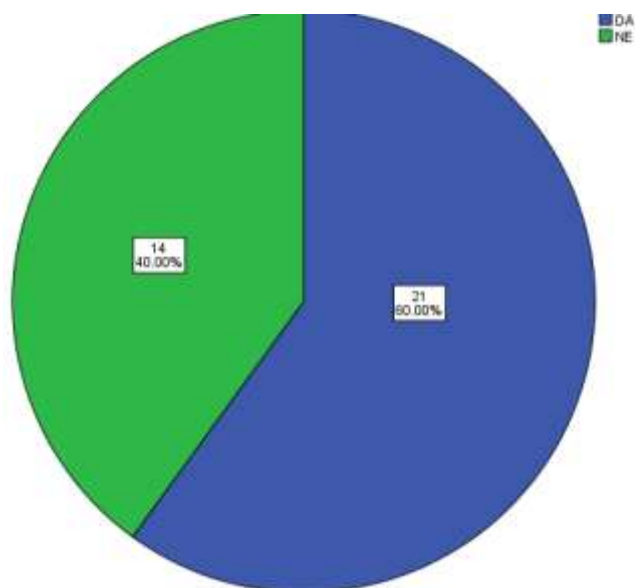
Kao razloge zbog koji koriste ovakve planove profesori koji su odgovorili potvrdno navodili su da to čine zbog samih učenika, zbog potrebe da se posveti veća pažnja ovakvim učenicima, da je pošteno da oni imaju plan koji je prilagođen njihovom obimu znanja i kapacitetu. Dok oni koji su odgovorili sa NE navode da takvi planovi u našem sistemu ne postoje, da se nema vremena za realizaciju takvih planova i programa, da je za rad sa darovitim dovoljan postojeći plan.

Sljedeće što smo željeli da saznamo je stav profesora prema dodatnoj obuci za rad sa darovitim učenicima.

Tabela 2: Dodatna obuka za rad sa darovitim učenicima

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid DA	21	60.0	60.0	60.0
NE	14	40.0	40.0	100.0
Total	35	100.0	100.0	

Grafik 4. Mišljenje profesora o dodatnoj obuci za rad sa darovitim

Iz priloženog se može zaključiti da su naši profesori saglasni sa tim da treba proći dodatnu obuku za rad sa darovitim učenicima. Oni su saglasni da je svako dodatno iskustvo poželjno i značajno kako za njih same, tako i za darovite sa kojima rade i sa kojima će imati priliku da rade u budućnosti. Ovakav način razmišljanja je pohvalan. Naši profesori su otvoreni za nova iskustva. Spremni su da stiču znanja i da se usavršavaju za rad sa darovitim. Ovo je dobar primjer koji treba prenijeti djeci.

Na osnovu dobijenih rezultata naša **hipoteza: pretpostavlja se da za darovite ne postoje individualni obrazovni planovi je odbačena.**

4. 2. Podrška profesora darovitim učenicima

Darovitim učenicima veoma je važna podrška koju dobijaju iz svog okruženja. Te tako nas je zanimalo u kojoj mjeri je dobijaju kao i da li su njihovi profesori spremni da im je pruže. Naša hipoteza je glasila: **pretpostavlja se da daroviti učenici nemaju podršku svojih učitelja, nastavnika.** Za provjeru ove hipoteze tražili smo mišljenje učenika i njihovih profesora.

Kao potvrdu hipoteze smatraćemo odgovore pod (a), (b) i (c) jer tim odgovorima učenici navode da ne dobijaju dovoljno pažnje od učitelja/nastavnika. Testiraćemo sljedeće pretpostavke :

- Najmanje 50% nastavnika u CG pruža adekvatnu podršku darovitim učenicima;
- Manje od 50% nastavnika u CG ne pruža adekvatnu podršku darovitim učenicima;

„Šta misliš da li učitelji/nastavnici pružaju podršku darovitim učenicima?”

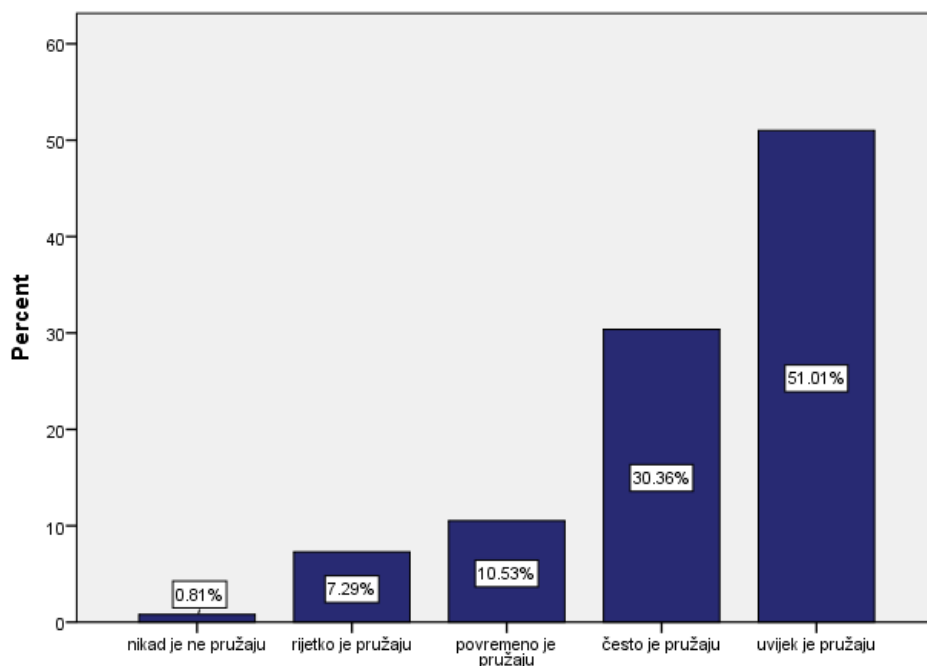
Učenicima su na pitanje o podršci bili ponuđeni odgovori:

- a) nikad je ne pružaju
- b) rijetko je pružaju
- c) povremeno je pružaju
- d) često je pružaju
- e) uvijek je pružaju

Tabela 3: Podrška darovitih učenicima

Binomial Test						
		Category	N	Observed Prop.	Test Prop.	Exact Sig. (2-tailed)
3.Šta misliš da li učitelji/nastavnici pružaju podršku darovitim učenicima ?	Group 1	Pružaju	201	.81	.50	.000
	Group 2	Ne pružaju	46	.19		
	Total		247	1.00		

Grafik 5. Pružanje podrške profesora po mišljenju učenika

Rezultati su pokazali da 0,81% izjavljuje da nastavnici nikad ne pružaju podršku, 7,29% je izjavilo da je rijetko pružaju, 10,53% da je povremeno pružaju, 30,36% je reklo da nastavnici često pružaju podršku, a 51,01% ispitanika izjasnilo se da uvijek dobijaju podršku od nastavnika. Kako bismo analizirali podatke, odlučili smo grupisati prva tri odgovora učenika u grupu onih koji smatraju da nemaju podršku, dok su ostala dva odgovora grupisana u grupu onih koji smatraju da imaju podršku nastavnika.

Na osnovu analize rezultata procenata učenika u uzorku koji smo sproveli, onih koji smatraju da dobijaju dovoljno podrške je 81% naspram 19% onih koji to ne smatraju. Sproveli smo potom binomijalni test kako bismo provjerili da li najmanje 50% nastavnika pruža adekvatnu podršku darovitim. Na osnovu toga i na osnovu nivoa značajnosti 0.000 koji je dao binomijalni test zaključujemo da preko 50% nastavnika/učitelja pruža dovoljnu i adekvatnu podršku darovitim učenicima, te ne možemo reći da daroviti ne dobijaju podršku.

Na pitanje: „**Na koji način Vam učitelji/nastavnici pomažu u sticanju i razvijanju znanja?**“ je bilo pitanje višestrukog izbora. Mogući odgovori su:

- a) daju dodatna pojašnjenja
- b) trude se da gradivo objasne na što zanimljiviji način
- c) koriste prednosti digitalne tehnologije u obradi lekcija

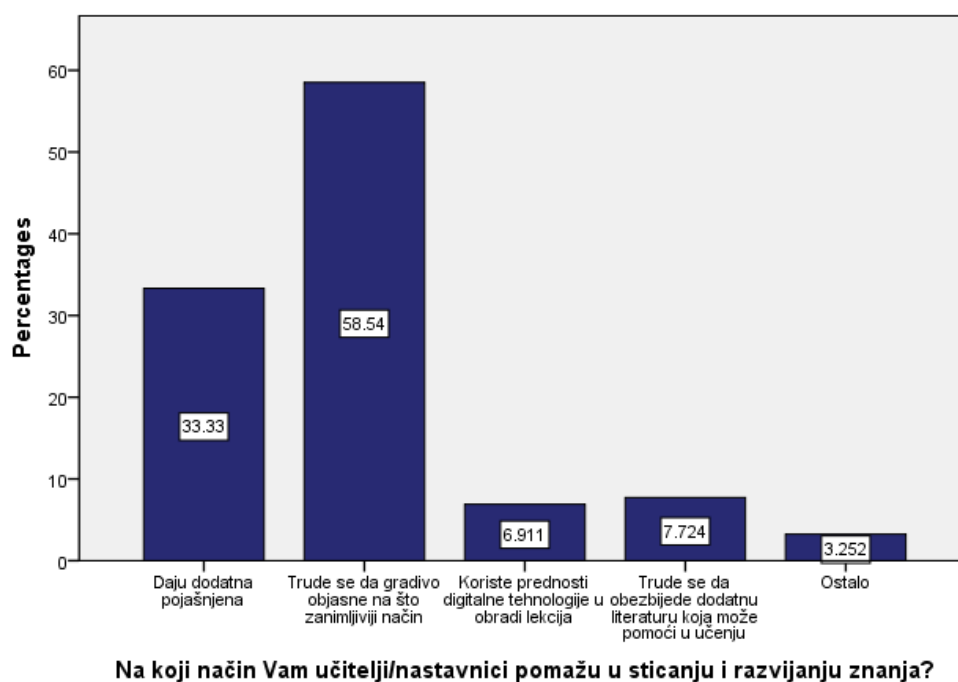
d) trude se da obezbijede dodatnu literaturu koja može pomoći u učenju

e) ostalo

Tabela 4: Načini pružanja podrške profesora darovitim

		N	Percent	
Načini pružanja podrške učenicima ^a	4(a)	82	30.4%	33.3%
	4(b)	144	53.3%	58.5%
	4(c)	17	6.3%	6.9%
	4(d)	19	7.0%	7.7%
	4(e)	8	3.0%	3.3%
Total		270	100.0%	109.8%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

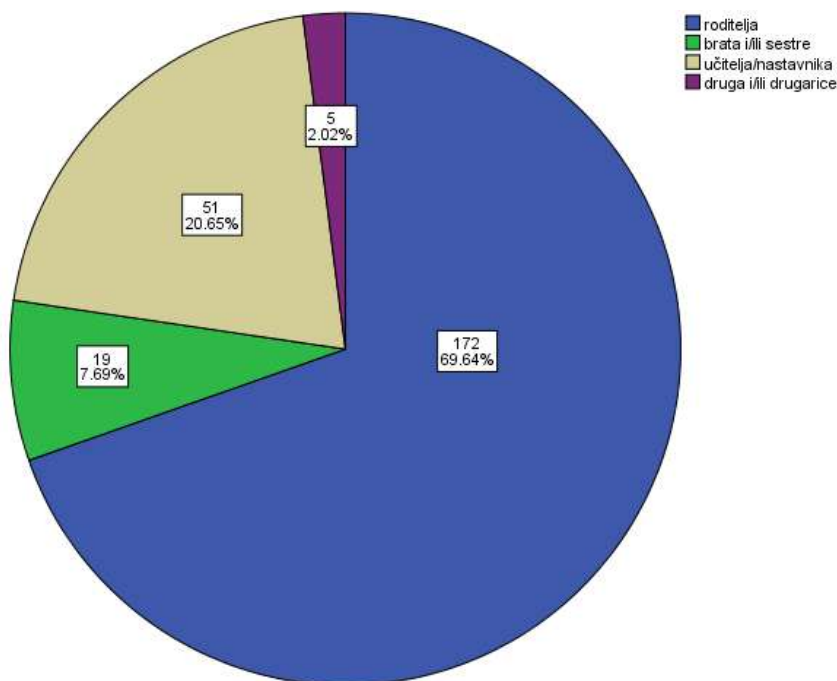

Grafik 6. Pomoć profesora u sticanju znanja

Najviše učenika je zaokružilo opciju pod (b) njih 144 odnosno 58,54%. Ta se podrška ogleda u tome da se nastavnici trude da im gradivo objasne na što zanimljiviji način. Sljedeći po redu je odgovor pod (a), koji je zakružila trećina anketiranih učenika, zatim slijede opcije (c) i (d) koje je zaokružilo približno 7% učenika. Opciju „ostalo“ je zaokružilo približno 3,3% učenika. Obrazloženja učenika koji su zaokružili opciju „ostalo“ uglavnom su bila vezana za to da nastavnici koriste pametne telefone i računare da bi im pomogli u sticanju znanja.

„Čija ti podrška i podsticaj u učenju najviše znače?“

Kada se govori o podršci i podsticanju darovitih učenika, dato je 247 validnih odgovora, dok 3 učenika nijesu zaokružila nijednu od ponuđenih opcija. Uzorak ukazuje da učenicima dominantno 70% najviše znači podrška roditelja u učenju. Na sljedećem dijagramu možemo vidjeti strukturu odgovora na ovo pitanje.

Grafik 7. Podrška i podsticaj darovitim učenicima u učenju

„Na koji način podstičete i pružate podršku darovitim učenicima?“

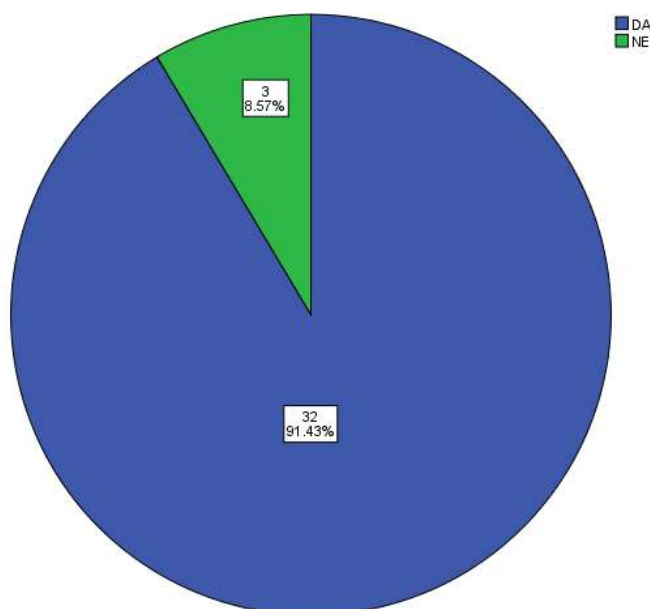
Ispitani profesori su rekli da se trude da darovite učenike podstiču i da im budu podrška. Oni to čine kroz pohvale, dodatnu nastavu, kroz pripreme za takmičenja (Olimpijada znanja), kroz traganje za novim sadržajima koji bi zainteresovali darovite učenike, kroz stvaranje problemskih situacija gdje daroviti mogu pokazati svoje znanje. Kroz isticanje vrijednosti ovakvih učenika, korišćenjem interneta i dodatne literature. Kroz razgovore i moralnu podršku. Ovakvi načini podrške i podsticanja značajni su za darovite. Svaki od ovih načina može pomoći djeci da uz svoj rad i želju postignu svoje ciljeve.

„Da li ste zainteresovani za rad sa darovitim učenicima?“

Profesori su izrazili zainteresovanost za rad sa darovitim učenicima. Kao razlog navode to da vole da rade sa takvom djecom, da je to izazov za prosvjetnog radnika koji zahtijeva dodatnu pažnju, ali i privilegija. Ostali svoju ne zainteresovanost opravdavaju tim da nemaju vremena. Ovakav stav je za pohvalu, jer gdje postoji volja naći će se i način. Ovakav stav je značajan za cijelo društvo.

Tabela 5: Zainteresovanost profesora za rad sa darovitim

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid DA	32	91.4	91.4	91.4
NE	3	8.6	8.6	100.0
Total	35	100.0	100.0	

Grafik 8.

Zainteresovanost profesora za rad sa darovitim učenicima

„Da li u školi postoje uslovi za rad sa darovitim učenicima?“

O uslovima u školama za rad sa darovitim učenicima, pokazalo se da u njihovim školama postoje uslovi. Da postoje veliki i prostrani kabineti za rad, novi računari. Međutim ima i onih koji smatraju da u školi postoje sasvim pristojni uslovi koji mogu odgovoriti potrebama djece različitih profila. Pojedini bi voljeli da su uslovi bolji. Svakako smo saglasni sa tim da postoje škole koje su dobro opremljene. Ali stava smo da se na tome treba poraditi, da postepeno trebamo naše škole opremiti najboljom opremom koja će našim učenicima omogućiti što bolje sticanje znanja.

Na osnovu svih dobijenih rezultata zaključujemo da daroviti imaju podršku svojih profesora. Veliki broj nastavnika se izjasnio da je zainteresovan za rad sa darovitim, te tako ne možemo reći da daroviti učenici nemaju podršku svojih profesora. Zbog toga **odbacujemo hipotezu 2: da daroviti učenici nemaju podršku svojih učitelja i nastavnika.**

5. 3. Vannastavne aktivnosti za darovite učenike

Kroz vannastavne aktivnosti za djecu spajamo lijepo i korisno. Svaka škola ima svoju ponudu vannastavnih aktivnosti kroz koje njihovi učenici mogu ispoljiti svoje talente, sposobnosti i kreativnosti. **H3: pretpostavlja se da za darovite učenike ne postoje vannastavne aktivnosti.**

Na pitanje: „**Koliko si uključen/na u neke od vannastavnih aktivnosti?**” Ponudeni odgovori su bili:

- a) nikad
- b) rijetko
- c) povremeno
- d) često
- e) uvijek

Za potrebe istraživanja testirali smo dvije pretpostavke koje glase:

- Najmanje 2/3 učenika je aktivno uključeno u vannastavne aktivnosti
- Manje od 2/3 učenika nije aktivno uključeno u vannastavne aktivnosti

Grafik 9. Uključenost u vannastavne aktivnosti

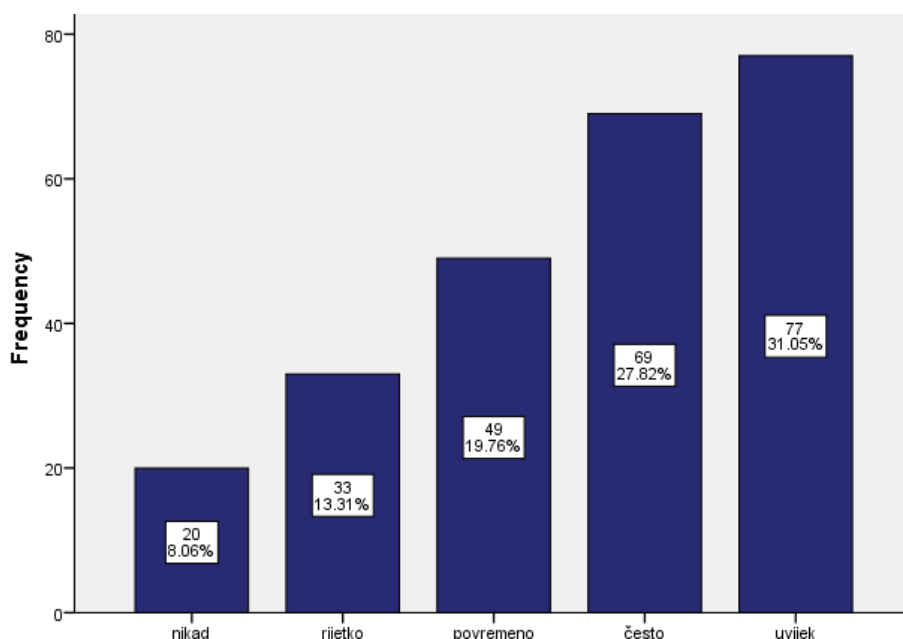

Tabela 6: Koliko su daroviti učenici uključeni u vannastavne aktivnosti

Binomial Test						
		Category	N	Observed Prop.	Test Prop.	Exact Sig. (1-tailed)
Koliko si uključen/na u neke od vannastavnih aktivnosti?	Group 1	Aktivno ukljucen	146	.59	.66	.011 ^a
	Group 2	Nije aktivno uklj.	102	.41		
	Total		248	1.00		

a. Alternative hypothesis states that the proportion of cases in the first group < .66.

Iz tabele i dijagrama možemo zaključiti da od 248 odgovora datih na ovo pitanje 146 je odgovorilo da su uključeni u vannastavne aktivnosti, dok ostalih 102 nije aktivno uključeno. Proporcija u uzorku učenika koji su često ili uvijek uključeni u vannastavne aktivnosti je 59%. Sproveli smo binomijalni test u SPSS-u kako bismo provjerili da li je najmanje 66% učenika aktivno uključeno u vannastavne aktivnosti. Binomijalni test je dao nivo značajnosti $0.011 < 0.05$, pa sa pragom značajnosti možemo odbaciti pretpostavku da je preko 2/3 učenika aktivno uključeno u vannastavne aktivnosti. Prihvatamo pretpostavku da značajan broj učenika (preko 1/3) ne učestvuje aktivno u vannastavnim aktivnostima.

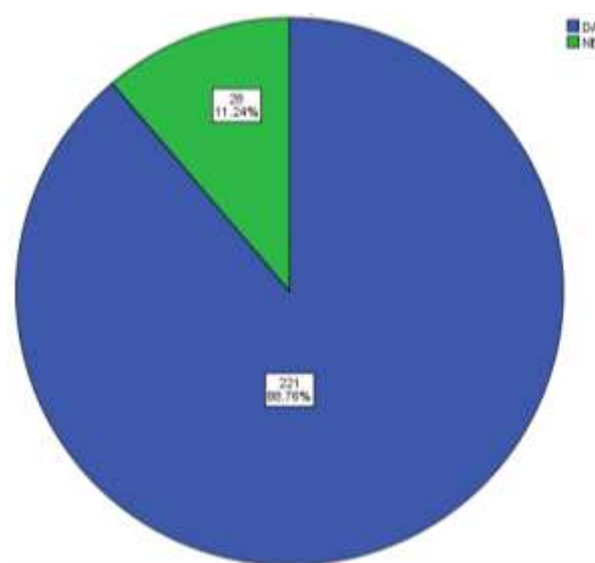
„Da li voliš da si uključen/na u vannastavne aktivnosti?“

Naše istraživanje je takođe pokazalo da učenici (~90%) vole da su uključeni u vannastavne aktivnosti. Kao razloge primarno navode da im je to zabavno i interesantno. Dok pojedini ističu i zdravstvene benefite učestvovanja u fizičkim vannastavnim aktivnostima.

Grafik 10.

Interesovanje za

vannastavne aktivnosti

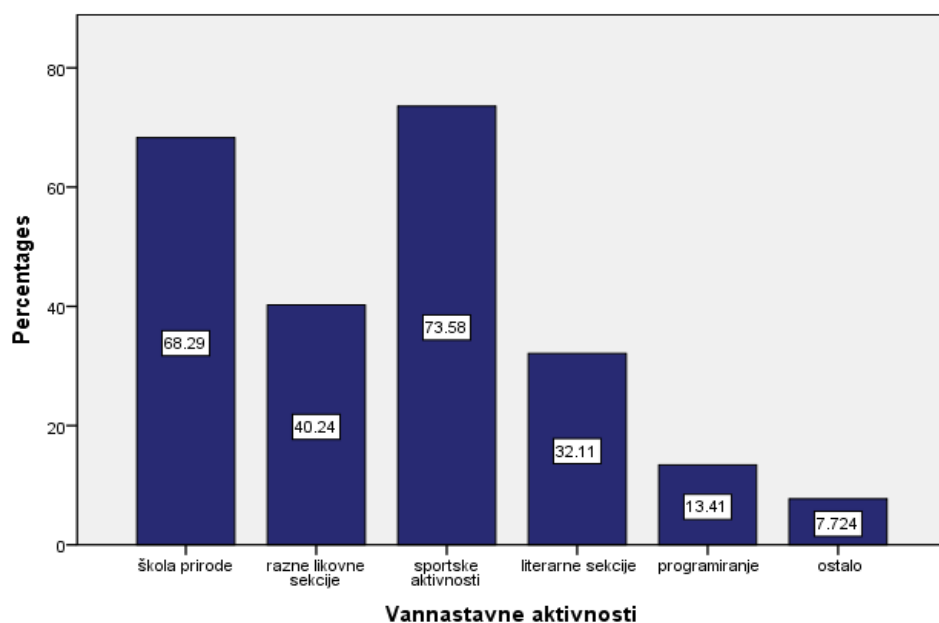
Na pitanje: „Koje vannastavne aktivnosti postoje u tvojoj školi?“, mogući odgovori su bili:

- a) škola prirode
- b) razne likovne sekcije
- c) sportske aktivnosti
- d) literarne sekcije
- e) ostalo

Tabela 7: Vannastavne aktivnosti

		Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
Vannastavne aktivnosti ^a	škola prirode	168	29.0%	68.3%
	razne likovne sekcije	99	17.1%	40.2%
	sportske aktivnosti	181	31.3%	73.6%
	literarne sekcije	79	13.6%	32.1%
	programiranje	33	5.7%	13.4%
	ostalo	19	3.3%	7.7%
Total		579	100.0%	235.4%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

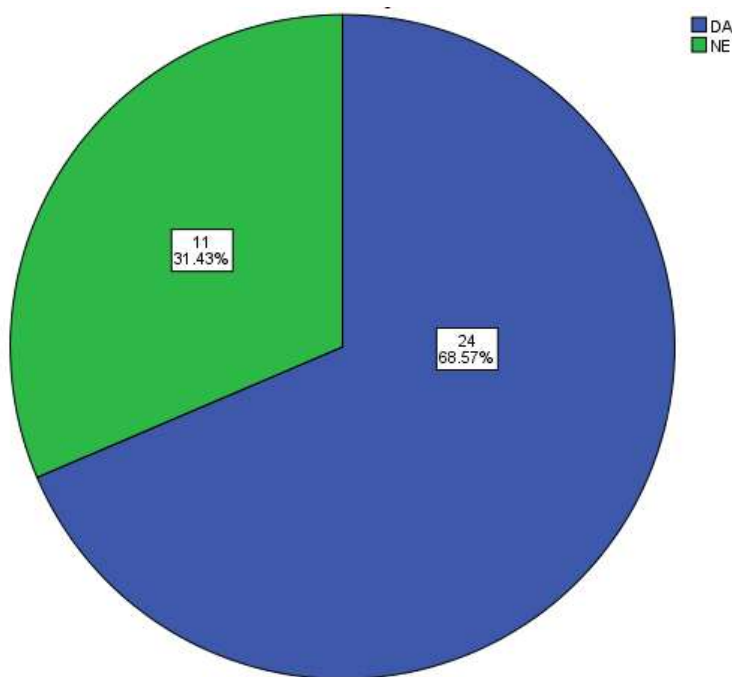
Grafik 11. Vannastavne aktivnosti u školi

Približno 3 od 4 učenika tvrdi da u njihovoj školi postoje sportske aktivnosti. Takođe veliki procenat učenika (~68%) navodi da je „škola u prirodi“ jedna od vannastavnih aktivnosti koja se realizuje u njihovim školama. Sljedeći po zastupljenosti u obrađenom uzorku su razne likovne sekcije (~40%), zatim literarne sekcije (~32%) i programiranje (13%). Učenici koji su zaokružili opciju „ostalo“ obično su u obrazloženju navodili sekcije hora, folklora i razne muzičke sekcije.

„Da li mislite da su daroviti dovoljno uključeni u vannastavne aktivnosti koje škola nudi?“

Tabela 8: Mišljenje profesora o tome da li su daroviti dovoljno uključeni u vannastavne aktivnosti

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid DA	24	68.6	68.6	68.6
NE	11	31.4	31.4	100.0
Total	35	100.0	100.0	

Grafik 12. Uključenost darovitih u vannastavne aktivnosti po mišljenju profesora

Većina ispitanih profesora tvrdi da su daroviti dovoljno uključeni u vannastavne aktivnosti koje škola nudi. To su obično različite sportske aktivnosti, literarne sekcije, šahovska sekcija, likovna sekcija, međuodjeljska takmičenja itd. Oni koji smatraju da daroviti ipak nisu dovoljno uključeni svoj stav opravdavaju time da je potrebno više nastavnih sredstava, da i pored svojih sposobnosti nisu sva djeca motivisana da imaju dodatne obaveze oko škole, da sav trud darovitih nije dovoljno prikazan, već ostaje samo unutar učionice i nagrađen dobrom ocjenom.

Vannastavne aktivnosti su fakultativnog karaktera. One djeci omogućavaju da se ponekad malo opuste i zabave. U svakoj školi su neophodne, a shodno načinu rada škole poželjno je uvrstiti neke nove ako se za to pokaže interesovanje. Ovo pitanje nam je pokazala da nastavnici i učenici ne dijele isto mišljenje. To jeste da učenici smatraju da nisu dovoljno uključeni u vannastavne aktivnosti, dok nastavnici smatraju da jesu.

„Koliko puta darovita djeca pohađaju vannastavne aktivnosti?“

U svakoj od školi koje su bile dio istraživanja, učenici vannastavne aktivnosti pohađaju jednom ili dva puta sedmično. Ukoliko se učenici pripremaju za takmičenje tada pohađaju vannastavne aktivnosti tri do četiri puta sedmično.

„Po vašem mišljenju na osnovu kojih parametara se darovita djeca uključuju u vannastavne aktivnosti?“ Mogući odgovori su bili:

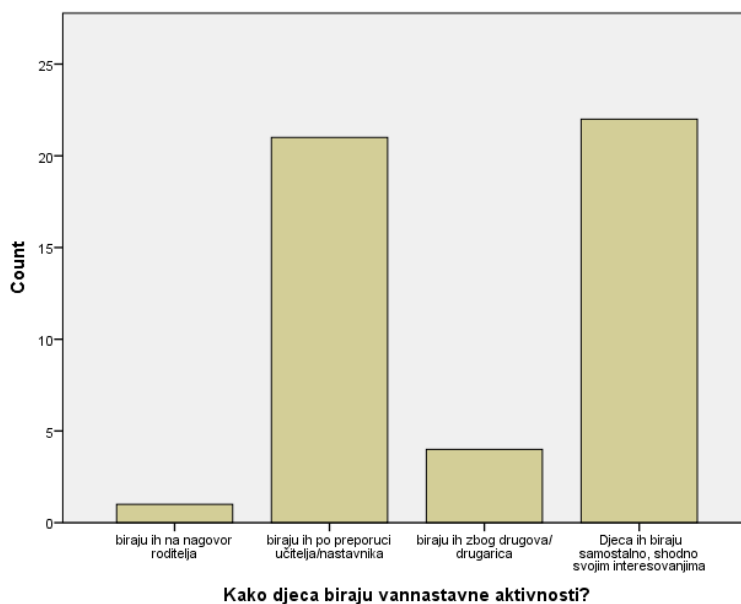
- b) biraju ih samostalno, shodno svojim interesovanjima
- c) biraju ih po preporuci učitelja/nastavnika
- d) biraju ih na nagovor roditelja
- e) biraju ih zbog drugova/drugarica

Kada je riječ o tome da li na darovite neko utiče prilikom izbora vannastavnih aktivnosti, analizom smo dobili sljedeće rezultate:

Tabela 9: Načini biranja vannastavnih aktivnosti

		Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
Način biranja vannastavnih aktivnosti.	Djeca ih biraju samostalno, shodno svojim interesovanjima	22	45.8%	62.9%
	biraju ih po preporuci učitelja/nastavnika	21	43.8%	60.0%
	biraju ih na nagovor roditelja	1	2.1%	2.9%
	biraju ih zbog drugova/ drugarica	4	8.3%	11.4%
Total		48	100.0%	137.1%

Grafik 13. Odabir vannastavnih aktivnosti

Daroviti učenici su ti koji sami biraju koje će vannastavne aktivnosti pohađati shodno svojim interesovanjima. Odmah nakon samostalnog izbora od značaja im je preporuka njihovih učitelja/nastavnika. To su odgovori koje su sami nastavnici dali. I treba dopustiti ne samo darovitim, nego i svim učenicima da biraju ono što vole. Da se uključuju u one vannastavne aktivnosti koje njima prijaju. Svakako je bitno i treba naglasiti da je povjerenje koje učenici u svoj nastavnike imaju za ponos. Zato što odmah nakon svog odabira, važna im je i preporuka nastavnika.

Uz pomoć dobijenih rezultata zaključujemo da za darovitu djecu ne postoje vannastavne aktivnosti. Na osnovu toga **prihvatamo hipotezu da za darovite učenike ne postoje vannastavne aktivnosti.**

4. 4. Slobodno vrijeme darovitih učenika za razvoj talenata

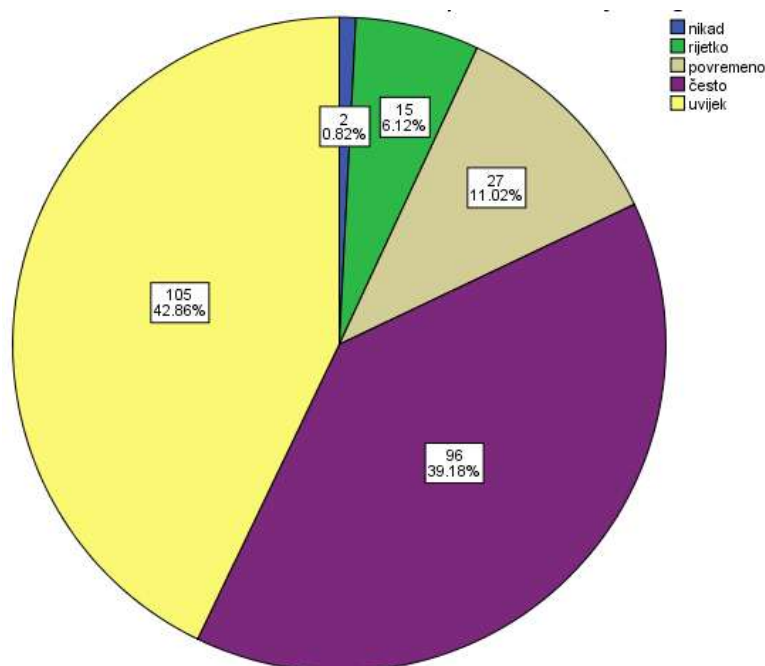
Sljedeća grupa pitanja odnosi se na to da li daroviti učenici imaju dovoljno slobodnog vremena da bi ga iskoristili za razvoj svojih talenata. U ovom poglavlju **ispitivaćemo hipotezu: pretpostavlja se da daroviti učenici nemaju slobodnog vremena za razvoj svojih talenata.**

Pitali smo učenike: „Koliko imaš vremena da se posvetiš razvoju svog talenta?“
Mogući odgovori su bili:

- a) nikad nemam vremena
- b) rijetko imam vremena
- c) povremeno imam vremena
- d) često imam vremena
- e) uvijek imam vremena

Na ovo pitanje je odgovorilo 245 od 250 anketiranih učenika i odgovori su prikazani grafikom.

Grafik 14. Stavovi učenika o postojanju slobodnog vremena za razvoj talenata

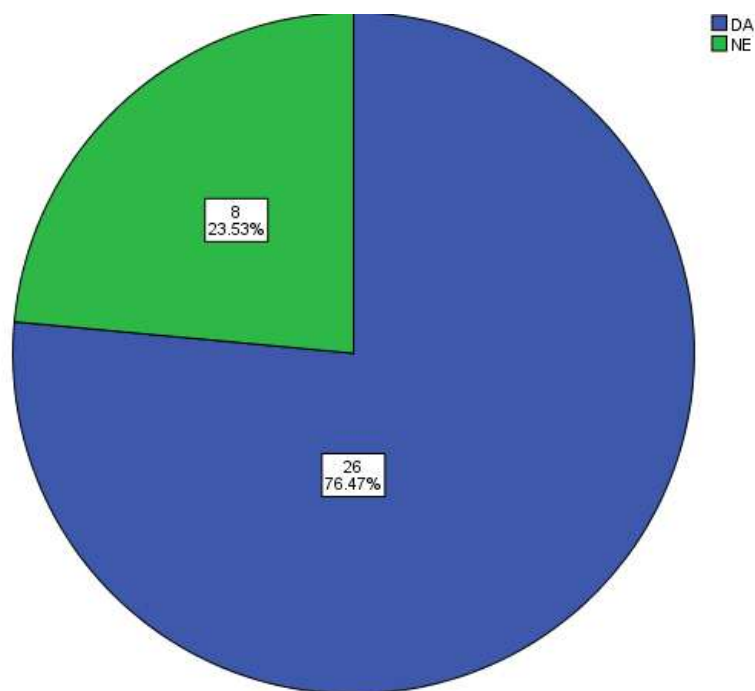

Približno ~82% anketiranih učenika je odgovorilo da često ili uvijek imaju vremena da se posvete svom talentu. Dok je svega njih ~7% posto odgovorilo da nema rijetko ili nikad nema vremena da se posveti svom talentu, tj. tek svaki 14 daroviti učenik nema vremena za razvoj svog talenta. Dakle, na osnovu dobijenog uslova ne možemo prihvatiti hipotezu da daroviti učenici nemaju vremena da se posvete svom talentu.

Profesori su upitani da iznesu svoje mišljenje. „**Šta mislite da li darovita djeca imaju dovoljno vremena za razvoj talenta?**“. Od njih je traženo da se izjasne sa DA ili NE, a potom da to obrazlože.

Tabela 10: Da li darovita djeca imaju vremena da se posvete razvoju talenta?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	DA	26	74.3	76.5	76.5
	NE	8	22.9	23.5	100.0
	Total	34	97.1	100.0	
Missing		1	2.9		
Total		35	100.0		

Grafik 15. Mišljenje profesora o slobodnom vremenu darovitih za razvoj talenata

„Kako uočite razliku između bistrog i darovitog djeteta?“

Pošto se u praksi dešava da se ne pravi razlika između bistrog i darovitog djeteta, naši ispitanici su naveli da razlike postoje i da ih oni uočavaju na taj način što je bistro dijete, dijete koje uspijeva svo gradivo predviđeno planom i programom da savlada, dok sa druge strane darovita djeca pokazuju veće interesovanje i znanje. Tu su prisutne i razlike u načinima razmišljanja, realizaciji aktivnosti, fizičkim predispozicijama do razvijenih motoričkih sposobnosti.

„Zašto je bitno njegovati talenat kod darovitih?“

Bitno je njegovati talenat ovakvih učenika zbog njih samih. Ne dopustiti da se taj talenat potisne i zanemari. Već ga treba njegovati i na njemu raditi. Potom i zbog nas samih. Kao društva, kao zajednice koju će danas djeca, sutra odrasli ljudi voditi. Zbog svega toga bitno je imati mlade naraštaje koji svojim znanje čine dobrobit za društvo. Profesori su svjesni da daroviti predstavljaju našu budućnost u koju trebamo ulagati.

U ovom slučaju nastavnici i njihovi učenici dijele mišljenje, da daroviti imaju slobodnog vremena za razvoj svog talenta. Te tako **odbacujemo hipotezu da daroviti učenici nemaju slobodnog vremena za razvoj svojih talenata.**

4. 5. Preopterećenost darovitih učenika školskim obavezama

U ovom poglavlju bavili smo opterećenošću darovitih učenika. **Ispitaćemo hipotezu: pretpostavlja se da daroviti učenici nisu preopterećeni školskim obavezama.** U nastavku biće prikazani stavovi učenika i nastavnika u vezi opterećenja učenika.

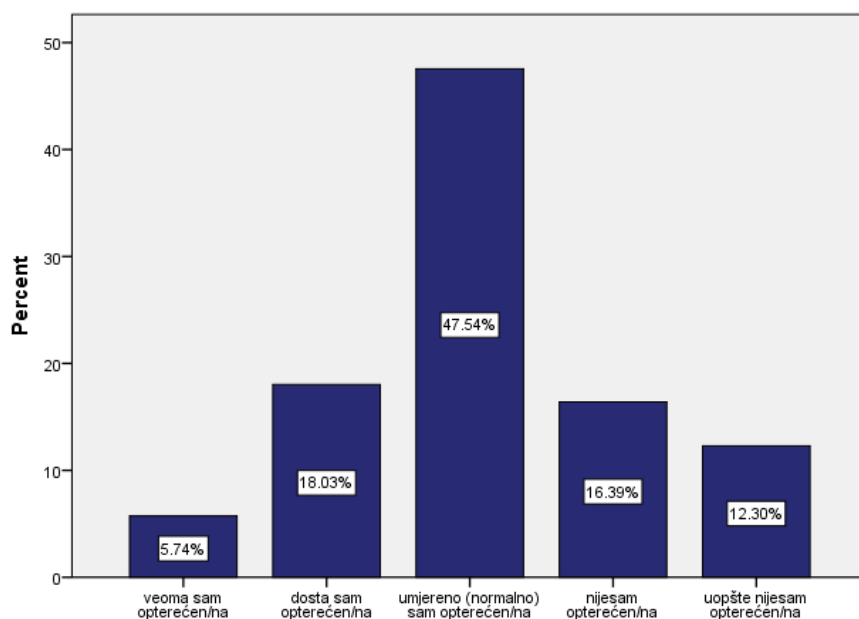
„Da li si preopterećen/na školskim obavezama?”

- a) veoma sam opterećen/na
- b) dosta sam opterećen/na
- c) umjereno (normalno) sam opterećen/na
- d) nijesam opterećen/na
- e) uopšte nijesam opterećen/na

Smatraćemo da đaci koji su zaokružili (c), (d) i (e) nijesu preopterećeni školskim obavezama. Testiraćemo sljedeće pretpostavke:

- Manje od 2/3 učenika nije preopterećeno školskim obavezama
- Više od 2/3 učenika nije preopterećeno školskim obavezama

Struktura odgovora možemo vidjeti na grafiku.

*Grafik 16.
Opterećenost
učenika*

Tabela 11: Da li si opterećen/na školskim obavezama?

	Category	N	Observed Prop.	Test Prop.	Exact Sig. (1-tailed)
Opterećenost	Group 1	<= .5	58	.238	.333
	Group 2	> .5	186	.762	
	Total	244	1.000		

a. Alternative hypothesis states that the proportion of cases in the first group < .333.

Rezultati su pokazali da 5,74% učenika izjavljuje da su „veoma opterećeni“, dok 18,03% navodi da su „dosta opterećeni“. S druge strane, približno polovina anketiranih učenika smatra da su „umjereno opterećeni“, dok čak 16,39% izjavljuje da „nisu opterećeni“. Posljednjih 12,30% učenika izjasnilo se da „uopšte nisu opterećeni“. Kako bismo analizirali podatke, odlučili smo grupisati prva dva odgovora u grupu učenika koji su „preopterećeni“, dok su posljednja tri odgovora grupisana u grupu onih koji „nisu preopterećeni“. Nakon toga, sproveli smo binomijalni test u SPSS-u kako bismo provjerili da li preopterećenih učenika ima manje od 33%. Rezultati ovog testa su pokazali visok stepen značajnosti od 0.001 što ukazuje da je pretpostavka da učenika koji su „preopterećeni“ zaista ima manje od 33% tačna.

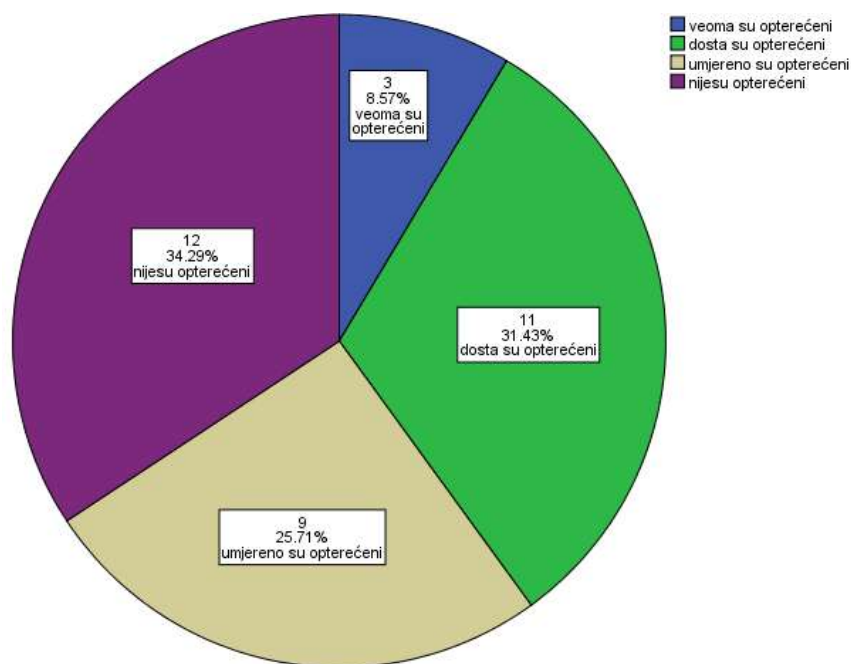
Ova analiza sugerise da je opterećenost učenika, barem prema ovoj anketi, rasprostranjena među manjim dijelom populacije i da većina učenika nije pretjerano opterećena školskim obavezama.

„Po Vašem mišljenju da li su daroviti učenici preopterećeni školskim obavezama?“ Mogući odgovori su bili:

- a) veoma su opterećeni
- b) dosta su opterećeni
- c) umjereno (normalno) su opterećeni
- d) nijesu opterećeni
- e) uopšte nijesu opterećeni

Tabela 12: Preopterećenost darovitih školskim obavezama po mišljenju profesora

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid veoma su opterećeni	3	8.6	8.6	8.6
dosta su opterećeni	11	31.4	31.4	40.0
umjereno su opterećeni	9	25.7	25.7	65.7
nijesu opterećeni	12	34.3	34.3	100.0
Total	35	100.0	100.0	

Grafik 17. Mišljenje profesora o preopterećenosti darovitih učenika

Smatra se da daroviti nijesu preopterećeni školskim obavezama. Da obaveze dozvoljavaju darovitim da ih na vrijeme savladaju, te da im ostaje vremena i za ostale aktivnosti. Dok je bilo i onih koji smatraju da su sva djeca opterećena.

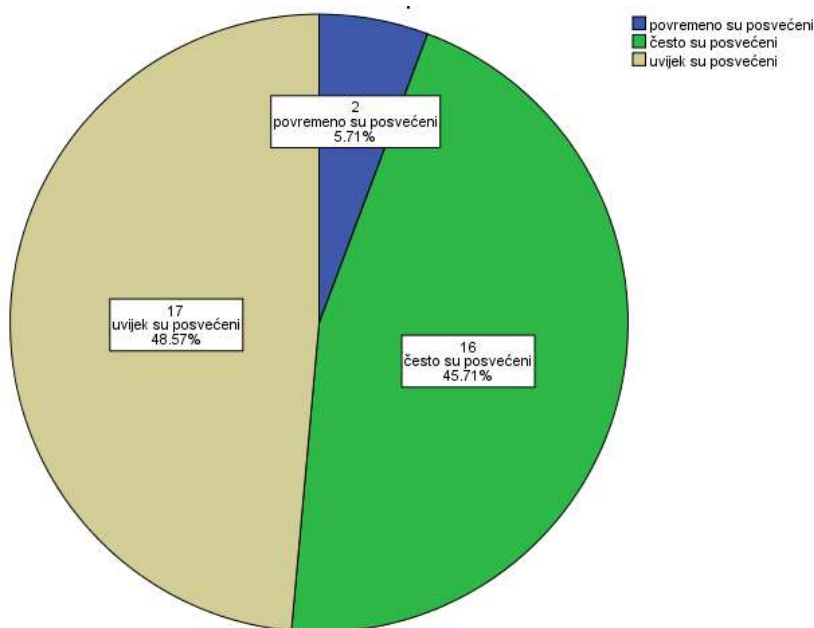
„Koliko mislite da su daroviti posvećeni školskim obavezama?” Ponuđeni su odgovori:

- a) nikad nisu posvećeni
- b) rijetko su posvećeni
- c) povremeno su posvećeni
- d) često su posvećeni
- e) uvijek su posvećeni

A kada je riječ o njihovoj posvećenosti obavezama, smatra se da se oni uvijek posvećeni. Svemu pristupaju sa velikom odgovornošću i spremnošću da se sve odradi kako treba. Vrijedni su, uporni i istrajni u svom cilju.

Tabela 13: Posvećenost darovitih školskim obavezama

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	povremeno su posvećeni	2	5.7	5.7	5.7
	često su posvećeni	16	45.7	45.7	51.4
	uvijek su posvećeni	17	48.6	48.6	100.0
	Total	35	100.0	100.0	

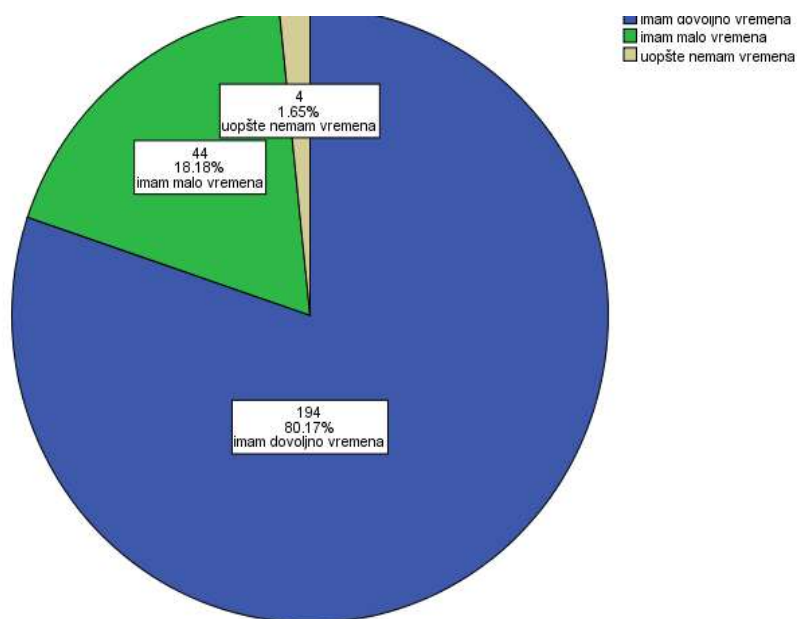

Grafik 18 . Mišljenje profesora o posvećenosti darovitih školskim obavezama

Pitali smo: „Kada završiš sve svoje obaveze, da li imaš vremena da za zabavu i druženje sa vršnjacima?“

Ukupno 242 učenika je odgovorilo na ovo pitanje i ~80% je odgovorilo da imaju dovoljno vremena za zabavu i druženje sa svojim vršnjacima. Dok je svega nešto više od 1% odgovorilo da uopšte nema vremena.

Grafik 19.
Vrijeme za druženje sa vršnjacima

Na osnovu analize dobijenih rezultata, kada se govori o preopterećenošću darovitih učenika školskim obavezama, možemo reći da se pokazalo da oni nisu preopterećeni školskim obavezama. Zbog ovakvih **rezultata prihvatamo hipotezu da daroviti učenici nisu preopterećeni školskim obavezama.**

4. 6. Veza između grada i opterećenosti učenika

Od interesa nam može biti da ispitamo da li postoji povezanost između opterećenosti učenika i grada iz kojeg dolazi, tj. da li su učenici iz Podgorice opterećeni više u odnosu na učenike iz Danilovgrada i Nikšića. Za provjeru navedenih pretpostavki koristićemo Fišerov „tačni“ test. Testiramo pretpostavke :

- Grad iz kojeg učenik dolazi **ne utiče** na njegovu opterećenost školskim obavezama
- Grad iz kojeg učenik dolazi **utiče** na njegovu opterećenost školskim obavezama

Tabela 14: Veza između grada i opterećenosti učenika

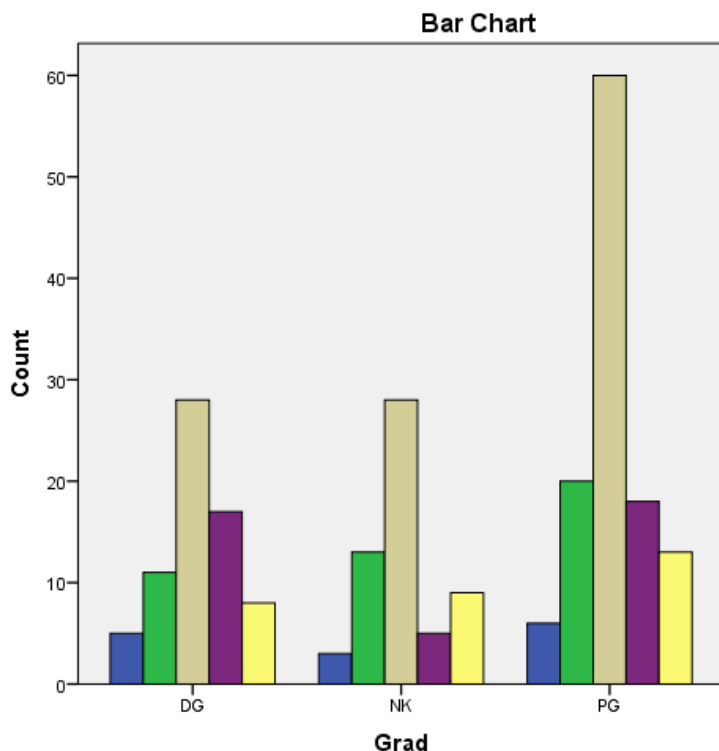
			Da li si preopterećen/na školskim obavezama ?				
			veoma sam opterećen/na	dosta sam opterećen/na	umjereno (normalno) sam opterećen/na	nijesam opterećen/na	uopšte nijesam opterećen/na
Grad	DG	Count	5	11	28	17	8
		Expected Count	4.0	12.4	32.8	11.3	8.5
	NK	Count	3	13	28	5	9
		Expected Count	3.3	10.5	27.6	9.5	7.1
	PG	Count	6	20	60	18	13
		Expected Count	6.7	21.1	55.6	19.2	14.4
Total		Count	14	44	116	40	30
		Expected Count	14.0	44.0	116.0	40.0	30.0

Tabela 15: Opterećenost učenika

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	8.000 ^a	8	.434	.439
Likelihood Ratio	8.008	8	.433	.457
Fisher's Exact Test	8.012			.430
N of Valid Cases	244			

a. 2 cells (13.3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3.33.

Vrijednost testa statistike je 8.012 sa nivoom značajnosti 0.430 > 0.05 pa nemamo razloga da odbacimo pretpostavku da grad iz kojeg učenik dolazi ne utiče na njegovu opterećenost školskim obavezama.. Dakle, ne možemo zaključiti da postoji povezanost između grad iz kojeg učenik dolazi i toga koliko je opterećen školskim obavezama.

Grafik 20. Opterećenost darovitih učenika po gradovima

4. 7. Veza između grada i podrške profesora učenicima

Od interesa nam može biti da ispitamo da li postoji povezanost između nivoa podrške nastavnika i grada iz kojeg nastavnik dolazi, tj. da li npr. nastavnici iz Nikšića pružaju intenzivniju podršku svojim učenicima u odnosu na kolege iz Podgorice i Danilovgrada. Za provjeru navedene hipoteze koristićemo Fišerov „tačni“ test.

Testiramo pretpostavke :

- Nastavnici u svim gradovima pružaju **isti nivo** podrške svojim učenicima;
- **Postoji razlika u nivou** podrške nastavnika svojim učenicima po gradovima;

Tabela 16: Mišljenje o podršci po gradovima

			Šta misliš da li učitelji/nastavnici pružaju podršku darovitim učenicima ?				
			nikad je ne pružaju	rijetko je pružaju	povremeno je pružaju	često je pružaju	uvijek je pružaju
Grad	DG	Count	1	5	12	20	34
		Expected Count	.6	5.2	7.6	21.9	36.7
	NK	Count	0	4	5	15	34
		Expected Count	.5	4.2	6.1	17.6	29.6
	PG	Count	1	9	9	40	58
		Expected Count	.9	8.5	12.3	35.5	59.7
	Total	Count	2	18	26	75	126
		Expected Count	2.0	18.0	26.0	75.0	126.0

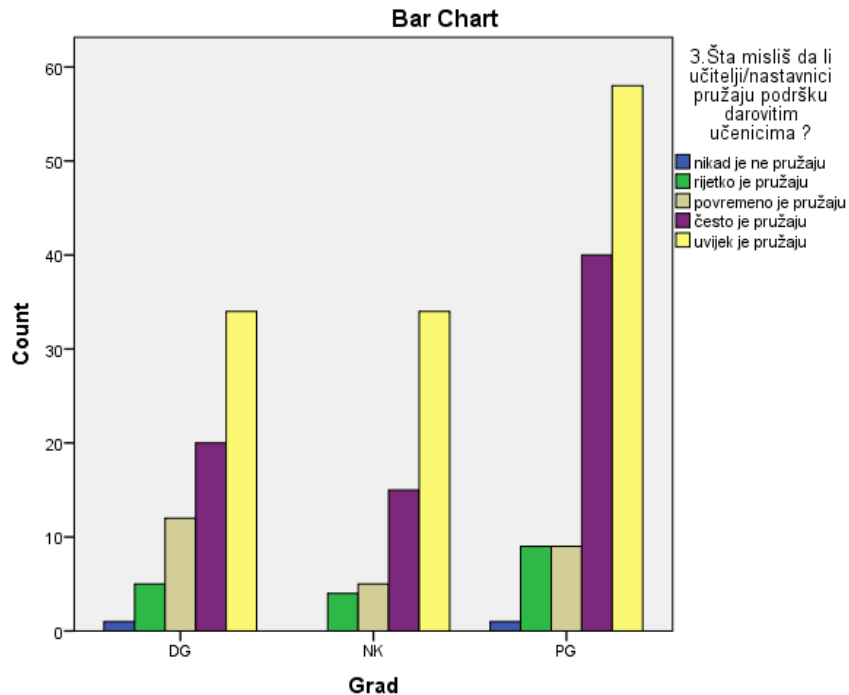
Tabela 17: Podrška darovitim učenicima

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	6.510 ^a	8	.590	.603
Likelihood Ratio	6.619	8	.578	.662
Fisher's Exact Test	6.342			.596
N of Valid Cases	247			

a. 4 cells (26.7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .47.

Vrijednost Fišerove test statistike je 6.342 sa nivoom značajnosti $0.596 > 0.05$ pa nema razloga da odbacimo pretpostavku, tj. ne možemo sa pragom značajnosti od 5% prihvatiti pretpostavku da postoji razlika u nivou podrške nastavnika svojim učenicima po gradovima.

Grafik 2. Podrška profesora darovitim po gradovima

4. 8. Veza izmedju postojanja sportskih aktivnosti kao vannastavnih aktivnosti i grada

Da li se u Nikšiću organizuje više sportskih aktivnosti za učenike, u odnosu na Podgoricu i Danilovgrad. Za provjeru navedene hipoteze koristićemo Fišerov „tačni“ test. Testiramo pretpostavke :

- Intenzitet sportskih aktivnosti za učenike **ne zavisi od opštine**;
- Intenzitet sportskih aktivnosti za učenike **zavisi od opštine**;

Tabela 18. Zastupljenost sportskih aktivnosti

			sportske aktivnosti		
			Nema	Ima	Total
Grad	DG	Count	28	45	73
		Expected Count	20.1	52.9	73.0
NK		Count	17	41	58
		Expected Count	16.0	42.0	58.0
PG		Count	24	95	119
		Expected Count	32.8	86.2	119.0
Total		Count	69	181	250
		Expected Count	69.0	181.0	250.0

Tabela 19: Sportske aktivnosti

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7.601 ^a	2	.022	.022
Likelihood Ratio	7.546	2	.023	.023
Fisher's Exact Test	7.558			.023
N of Valid Cases	250			

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 16.01.

Vrijednost Fišerove test statistike je 7.558 sa nivoom značajnosti $0.023 < 0.05$ pa pragom značajnosti od 5% odbacujemo pretpostavku tj. zaključujemo da intenzitet sportskih aktivnosti za učenike zavisi od opštine. Iz gornje tabele zaključujemo da su fizičke aktivnosti intenzivnije u Podgorici u odnosu na Danilovgrad.

4. 9. Povezanost između stavova i gradova

Može se postaviti pitanje da li nastavnici u istoj mjeri koriste individualne obrazovne planove u Nikšiću, Podgorici i Danilovgradu. Da bi provjerili tu tvrdnju korist ćemo Fišerov egzaktni test i testirati hipoteze:

- **Ne postoji razlika** u primjeni ind. obrazovnih planova po gradovima;
- **Postoji značajna razlika** u primjeni ind. obrazovnih planova po gradovima;

Tabela 20: Korišćenje individualnih obrazovnih planova po gradovima

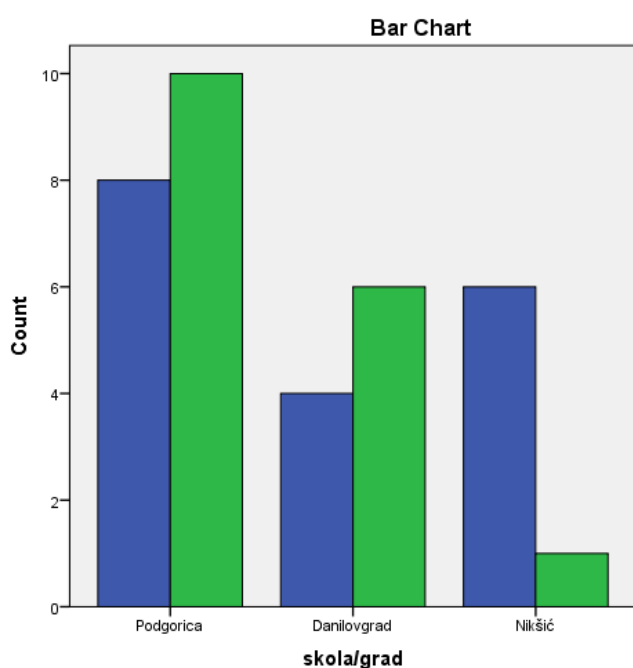
			Da li za rad sa darovitim učenicima koristite individualne obrazovne planove?		Total
			DA	NE	
skola/grad	Podgorica	Count	8	10	18
		Expected Count	9.3	8.7	18.0
	Danilovgrad	Count	4	6	10
		Expected Count	5.1	4.9	10.0
	Nikšić	Count	6	1	7
		Expected Count	3.6	3.4	7.0
	Total	Count	18	17	35
		Expected Count	18.0	17.0	35.0

Tabela 21: Individualno obrazovni plan

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	4.168 ^a	2	.124	.154
Likelihood Ratio	4.559	2	.102	.154
Fisher's Exact Test	4.027			.154
N of Valid Cases	35			

a. 3 cells (50.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3.40.

Vrijednost Fišerove test statistike je 4.027 sa nivoom značajnosti .0154 > 0.05, pa nemamo razloga da zaključimo da postoji razlika u primjeni individualnih obrazovnih planova po gradovima.

*Grafik 22.
Korišćenje
individualnih obrazovnih
planova*

Može se postaviti pitanje da li postoji povezanost između stava profesora o potrebi dodatne obuke za rad sa darovitim učenicima i grada u kojem predaje profesor. Možemo iskoristiti Fišerov egzaktni test i testirati pretpostavke:

- **Ne postoji razlika** stavu po gradovima;
- **Postoji značajna razlika** stavu po gradovima;

Tabela 22: Da li mislite da za rad sa darovitim učenicima trebate proći dodatnu obuku ?

			Da li mislite da za rad sa darovitim učenicima trebate proći dodatnu obuku ?		Total
			DA	NE	
skola/grad	Podgorica	Count	12	6	18
		Expected Count	10.8	7.2	18.0
	Danilovgrad	Count	6	4	10
		Expected Count	6.0	4.0	10.0
	Nikšić	Count	3	4	7
		Expected Count	4.2	2.8	7.0
	Total	Count	21	14	35
		Expected Count	21.0	14.0	35.0

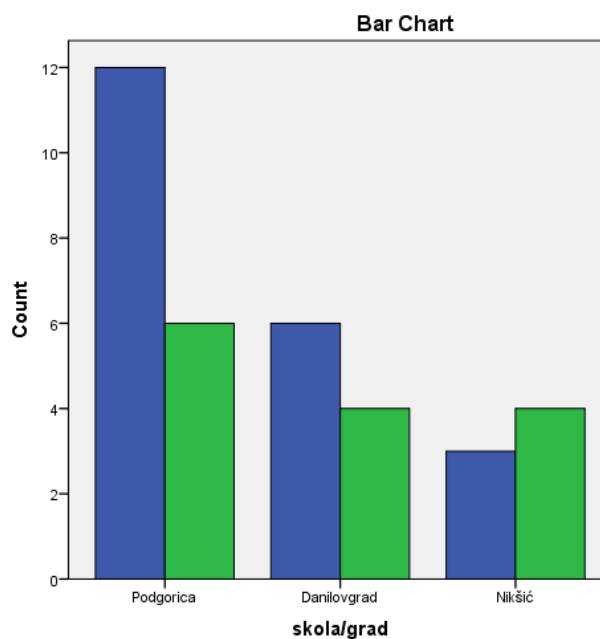
Iz gornje tabele zaključujemo da imamo blagi pad među profesorima koji su zainteresovani za rad sa darovitim učenicima. Ali bez obzira na to od 35 ispitanih profesora više je onih koji bi rado sarađivali sa darovitim učenicima.

Tabela 23: Dodatna obuka profesora za rad sa darovitim učenicima

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1.190 ^a	2	.551	.594
Likelihood Ratio	1.175	2	.556	.594
Fisher's Exact Test	1.262			.594
N of Valid Cases	35			

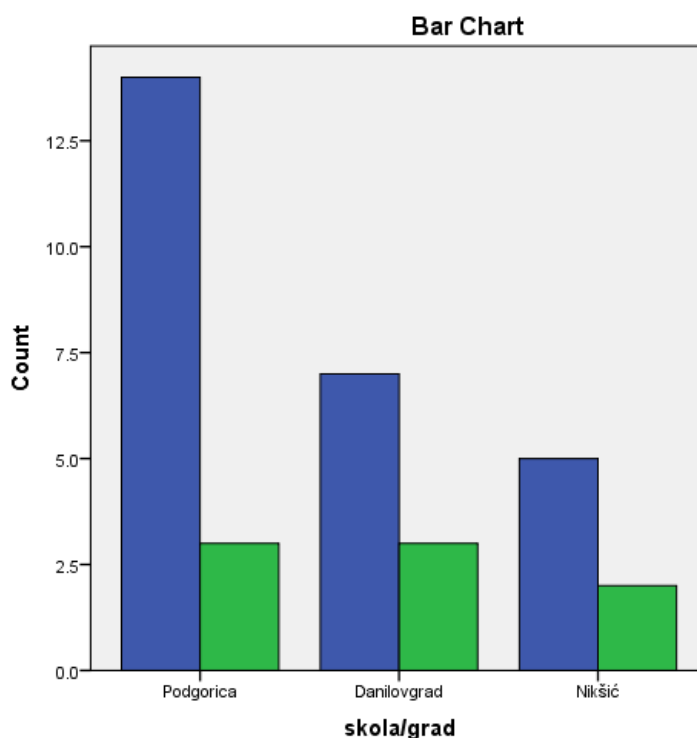
Vrijednost Fišerove test statistike je 1.262 sa nivoom značajnosti 0.594>0.05, pa nemamo razloga da zaključimo da grad u kojem predaje nastavnik utiče na stav o potrebi dodatne obuka sa rad sa darovitom djecom.

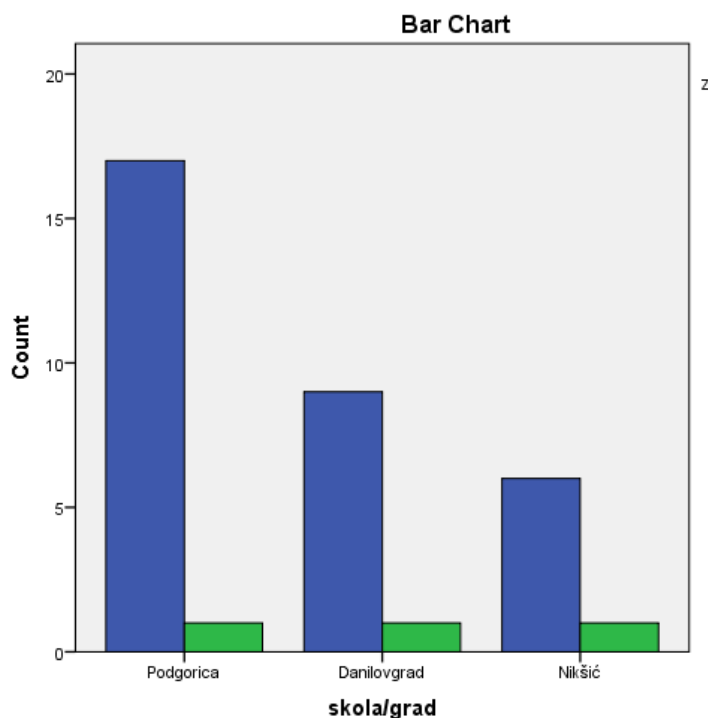
Grafik 23. Dodatna obuka za rad sa darovitim

Na sljedećem grafiku predstavljeni su rezultati odgovora na pitanje: „**da li daroviti imaju dovoljno slobodnog vremena za razvoj svojih talenata?**” (grafik 24.). Plavom bojom predstavljeni su potvrdni odgovori profesora iz sve tri opštine koje su bile uključene u istraživanje. Zelenom bojom prikazani su negativni odgovori dati na ovo pitanje. Posmatrajući dijagram možemo uočiti da je najveći broj potvrdnih odgovora iz Podgorice, zatim imamo blagi pad kada je riječ o opštini Danilovgrad i na kraju je zainteresovanost najmanja po prikazanom u Nikšiću. Kod negativnih odgovora jednaki su rezultati u Podgorici i Danilovgradu. Ove blage oscilacije nijesu uticale na konačan rezultat istraživanja, a i moramo uzeti u obzir i to da su dvije škole sa teritorije Podgorice učestvovalе u istraživanju, te je sam uzorak iz ove opštine veći u odnosu na Danilovgrad i Nikšić.

Grafik 24. Mišljenje profesora o postojanju slobodnog vrijeme za razvoj talenta

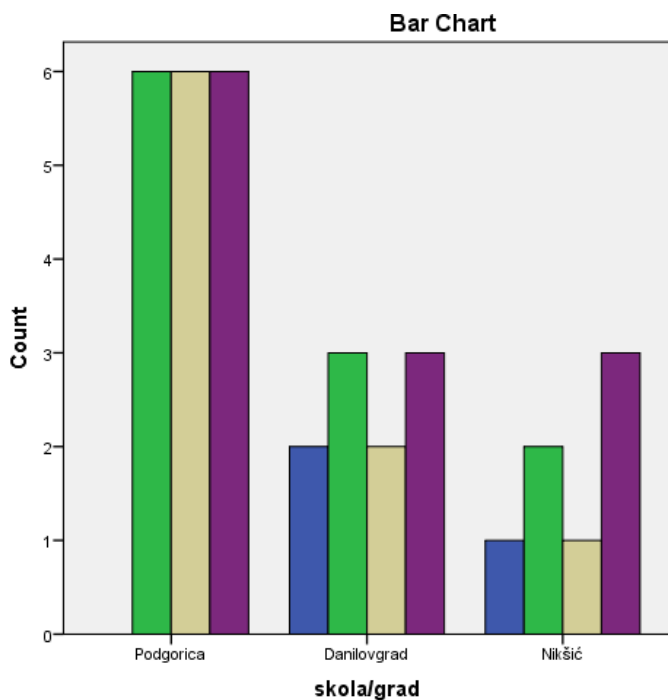

Grafik 25. Zainteresovanost profesora za rad sa darovitim učenicima

Koliko su profesori iz sve tri opštine centralne regije naše zemlje zainteresovani za rad s darovitim možemo vidjeti na grafiku (**grafik 25.**). Njihovi potvrdni odgovori označeni su plavom bojom, a negativni tj. oni koji nisu zainteresovani zelenom bojom. Posmatrajući pozitivne odgovore primjećujemo pad zainteresovanosti u Danilovgradu i Nikšiću, mada moramo uzeti u obzir i broj uzorka koji dolaze iz ove dvije opštine. Kod negativnih odgovora primjećujemo da su rezultati pokazali da nema značajnih razlika među opštinama. Svakako na kraju više je onih nastavnika koji su zainteresovani i koji bi rado radili sa darovitim učenicima.

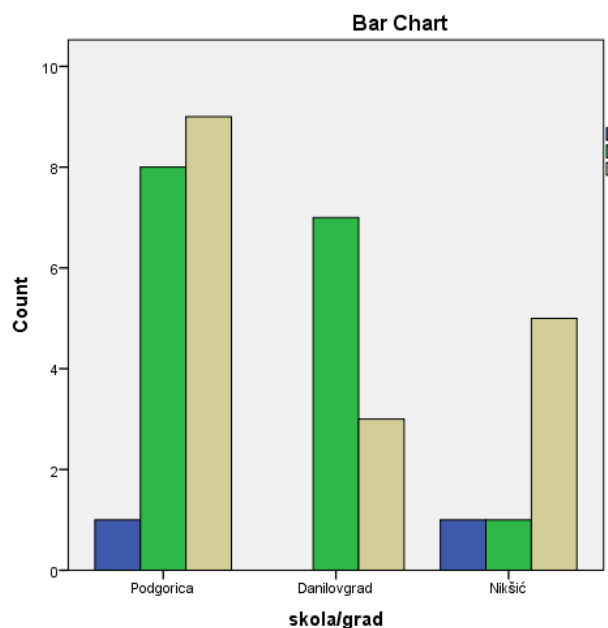
Na narednom grafiku vidjećemo strukturu odgovora nastavnika po opštinama na pitanje: „**Da li su po njihovom mišljenju daroviti preopterećeni školskim obavezama?**“ (**grafik 26.**). Plavom bojom označeni su odgovori onih koji misle da su daroviti veoma opterećeni, zelenom bojom je predstavljeno mišljenje da su dosta opterećeni, žutom da su umjereno opterećeni, a ljubičastom bojom mišljenja da daroviti nijesu opterećeni obavezama. Iz priloženog vidimo da su u Podgorici ravnopravna mišljenja da su daroviti dosta opterećeni, da su umjereno opterećeni i da nijesu opterećeni. Dok je u Danilovgradu i Nikšiću prisutno i mišljenje da su daroviti veoma opterećeni. U Danilovgradu i Nikšiću imamo oscilacije među odgovorima.

Grafik 26. Mišljenje profesora o preopterećenosti darovitih učenika

Na posljednjem grafiku imamo prikazane rezultate odgovora profesora na pitanje: „Koliko misle da su daroviti posvećeni školskim obavezama?“ (grafik 27.). Stubići plave boje označavaju odgovore onih koji misle da su daroviti povremeno posvećeni, zelenom bojom odgovori koji navode da su daroviti često posvećeni i žuti stubići predstavljaju rezultate odgovora da su daroviti uvijek posvećeni. Vidimo da u Danilovgradu nije bilo nastavnika koji su mišljenja da su daroviti povremeno posvećeni, dok je među ispitanicima iz Podgorice i Nikšića prisutno i takvo mišljenje. Primjećujemo da nastavnici iz Podgorice i Nikšića dijele mišljenje o posvećenosti darovitih, a u Danilovgradu dominira mišljenje da su daroviti često posvećeni obavezama.

Grafik 27. Posvećenost školskim obavezama po mišljenju profesora

5. Analiza i diskusija dobijenih rezultata

Nakon prikaza rezultata istraživanja i poređenja pojedinih grupacija naši su rezultati pokazali da kada je riječ o korišćenju individualnih obrazovnih planova za darovite učenike, kod nas se oni koriste u radu sa ovakvim učenicima. Rezultati su pokazali na osnovu pretpostavke da manje od 50% nastavnika u Crnoj Gori koristi individualne obrazovne planove. Samim tim na osnovu ovako dobijenih rezultata, odbacujemo hipotezu da ne postoje individualni obrazovni planovi.

Dalje, analizom podrške koju daroviti dobijaju od strane njihovih učitelja i nastavnika dominantno preovladava mišljenje da daroviti imaju podršku. Potvrđan odgovor je dao 81% ili 201 učenik. Te shodno njihovim odgovorima odbacujemo našu hipotezu o tome da se u našem vaspitno-obrazovnom sistemu darovitim učenicima ne pruža dovoljno podrške.

Sa vannastavnim aktivnostima nešto je drugačije. Ovdje imamo interesantnu situaciju gdje je došlo do sukoba mišljenja između ispitanika. Na osnovu odgovora učenika i dobijenih rezultata zaključili smo da preko 1/3 učenika ne učestvuje aktivno u vannastavnim aktivnostima. Profesori su mišljenja da su daroviti dovoljno uključeni u vannastavne aktivnosti i da postojeće vannastavne aktivnosti odgovaraju interesovanjima učenika. Ovaj sukob interesa ne utiče na krajnji rezultat kojim prihvatamo našu hipotezu da ne postoje vannastavne aktivnosti za darovite učenike.

Kada je riječ o slobodnom vremenu koje daroviti mogu iskoristiti za razvoj svojih talenata, rezultati istraživanja pokazuju da daroviti imaju dovoljno slobodnog vremena. Samo je pitanje dobre organizacije. Na osnovu toga odbacujemo hipotezu da daroviti nemaju vremena za razvoj talenata.

Što se tiče opterećenosti darovitih učenika, možemo iz detaljne analize odgovora zaključiti da naši daroviti nijesu preopterećeni školskim obavezama. To smo ustanovili i rezultatima dobijenim da pitanje da nakon što završe sve školske obaveze (izrada domaćih zadataka), ostaje im vremena za druženje i zabavu sa svojim drugarima. Na osnovu svega navedenog možemo prihvatiti našu hipotezu da daroviti nijesu preopterećeni školskim obavezama.

Upoređujući pojedine veze između stavova i gradova odakle su naši ispitanici došli smo do zaključaka:

- Ne postoji razlika u odnosu na opštinu iz koje dolaze profesori u nivou pružanje podrške učenicima.

- Kada su sportske aktivnosti u pitanju, njihov intenzitet zavisi od opštine. Fizičke aktivnosti su intenzivnije u Podgorici, u odnosu na Danilovgrad.
- U vezi korišćenja individualnih obrazovnih planova, nemamo razloga da zaključimo da postoji razlika u njihovoj primjeni po gradovima.
- Grad iz kojeg profesor dolazi ne utiče na njegov stav o dodatnoj obuci za rad sa darovitim učenicima.

Ovo istraživanje može u budućnosti otvoriti brojne diskusije, kao što su:

- Sposobnost profesora da identifikuje darovite učenike.
- Položaj darovitih učenika u osnovnim školama u Crnoj Gori.
- Opterećenost učenika u crnogorskim osnovnim školama.
- Učestalost bavljenja aktivnostima učenika osnovne škole.
- Raznolikost vannastavnih aktivnosti u osnovnim školama.

Na osnovu prikaza rezultata istraživanja zaključujemo da je **glavna hipoteza koja glasi: pretpostavlja se da su daroviti učenici u vaspitno- obrazovnom sistemu Crne Gore zapostavljeni odbačena.** I pored rezultata koje je naše istraživanje pokazalo, da daroviti nisu zapostavljeni, moramo se potruditi kao društvo da kontinuirano radimo na tome da daroviti u našoj zemlji imaju tretman dostojan njih.

6. Zaključak i preporuke

Master radom pod nazivom „Položaj darovitih učenika u vaspitno-obrazovnom sistemu Crne Gore” željeli smo da prikazemo kakav je njihov položaj. Željeli smo da prikazemo kako se škole sa teritorije Podgorice, Danilovgrada i Nikšića ophode prema svojim darovitim učenicima. Da li im pružaju podršku, na koji način ih prepoznaju, da li u našim školama postoje vannastavne aktivnosti za darovite, da li daroviti učenici imaju slobodnog vremena ili su preopterećeni školskim obavezama. Za potrebe istraživanja korišćenja su dva naučno-istraživačka instrumenta: anketni upitnik kojim su obuhvaćeni učenici drugog ciklusa, intervju kojim su obuhvaćeni profesori razredne i predmetne nastave.

U istraživanju učestvovalo je 250 učenika i 35 profesora i to iz Osnovne škole „Pavle Rovinski”, Osnove škole „Marko Miljanov” iz Podgorice, Osnovne škole „Vuko Jovović” iz Danilovgrada i Osnovne škole „Luka Simonović” iz Nikšića. Sve škole koje su učestvovala u istraživanju su gradske škole. Ukupno je učestvovalo 285 ispitanika u našem istraživanju.

Istraživanje je obavljeno krajem prethodne školske godine, u toku mjeseca maja i juna. Tokom obavljanja istraživanja nailazili smo na mnoge otežavajuće okolnosti, kao što su: odbijanje škola da učestvuju u istraživanju, traganje za školama koje će biti raspoložene da učestvuju, odbijanje profesora da odgovore na pitanja zbog nedostatka vremena, kao i nezainteresovanost istih da učestvuju. Pojedini profesori odgovaranju na pitanja pristupili su odgovorno i posvećeno, dok je bilo i onih koji su bili škrti na riječima. Kroz njihove odgovore moglo se jasno primijetiti koliko su zainteresovani ili nezainteresovani za učešće.

Anketni upitnik koji su popunjavali učenici i pojedina pitanja u kojima je traženo da obrazlože svoje odgovore, pokazao je, nažalost, da neki učenici na adekvatan način ne umiju da iskažu svoje mišljenje. Bilo je i onih koji su površno popunjavali pitanja ili ih popunjavali na osnovu toga da li im se dopada ili ne. Vidno je bilo i da neki učenici nisu bili skoncentrisani na popunjavanje anketnog upitnika.

Odabrani istraživački instrumenti prikazali su brojna stanja u školama iz različitih crnogorskih opština, koji su nam pomogli da donesemo zaključke i otvorili neke teme za diskusiju.

U okviru analize rezultata istraživanja prihvaćene su dvije hipoteze, a odbačene tri što nam govori da daroviti učenici u Crnoj Gori nisu zapostavljeni, ali ne možemo ni u potpunosti reći da su u dobrom položaju.

Smatramo da jedan magistarski rad nije dovoljan da predstavi položaj darovitih učenika u vaspitno-obrazovnom sistemu Crne Gore. Darovitost je širok pojam, kao i naša tema koju bi bilo dobro u budućnosti pretvoriti u istraživanje većeg obima i nivoa. Neke od preporuka koje bi u budućem periodu mogle doprinijeti razvoju vaspitno-obrazovnog sistema Crne Gore i samih darovitih učenika jesu:

- Organizovati seminare na temu darovitosti i prepoznavanja darovitih učenika, njihovih osobina i na taj način omogućiti profesorima da proširuju svoja znanja o istim.
- Uvesti individualne obrazovne planove za darovite učenike u svim školama.
- Raditi na predstavljanju darovitih učenika Crne Gore, isticati njihove vrijednosti i potencijale kako bismo cijeloj zajednici skrenuli pažnju na ovakve učenike.
- Težiti njegovanju saradnje između svih učesnika vaspitanja i obrazovanja darovitih učenika, jer svako od njih doprinosi razvoju darovitih.
- Omogućiti darovitim učenicima da u većem broju budu uključeni u vannastavne aktivnosti koje njihova škola nudi, razmisliti o uvođenju i organizovanju novih vannastavnih aktivnosti koje bi se mogle ponuditi učenicima.

7. Literatura

1. Adžić, D. (2011): Darovitost i rad sa darovitim učenicima. *Život i škola*, br. 25, str. 171–184.
2. Bandur, V. i Potkonjak, N. (1999): Metodologija pedagogije, „Savez pedagoških društava Jugoslavije”, Beograd;
3. Bakovljević, dr M. (1992): *Didaktika*, Beograd: Naučna knjiga.
4. Barzut, V., Blanuša, J. i Krstić, D. (2020) TIMS Acta (14/2020), *Implicitni stavovi vaspitača prema darovitoj deci*, str. 85–92. Novi Sad: Fakultet za sport i turizam Novi Sad.
5. Crveniće-Pacek, A. Darovitost; darovito dete, specijalistička ljeakarska ordinacija iz oblasti psihijatrije Psihocentrala, preuzeto: 25.08.2023. godine u 12:20h.
Dostupno na linku: <https://psihocentrala.com/zivotne-teme/deca-adolescenti-i-roditeljstvo/darovito-dete/>.
6. Cvetković Lay, J. i ,Sekulić Majurec, A. (2008) Darovito je, što ću s njim? *Priručnik za odgoj i obrazovanje darovite djece predškolske dobi*; Bibiloteka darovito dijete, 2 knjga-2 izdanje, Zagreb.
7. Đorđević, B. i Maksić, S. (2005) : Podsticanje talenata i kreativnosti mladih – Izazov savremenom svetu, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, br. 1/37, str. 193–232.
8. Gojkov, G. i Stojanović. A. (2014). *Kompetencije učitelja za identifikaciju i rad sa darovitim učenicima*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov“ i Istraživačko edukativni centar Vršac, u Radovima sa projekata, str. 7–55.
9. Huzjak, M. (2006). Darovitost, talenat i kreativnost u odgojnom procesu. *Odgojne znanosti*, Vol.8 (1), str. 232–238.
10. Ivanović, J. (2018). *Modeli identifikovanja darovitih učenika u osnovnim školama*. Magistarski rad. Nikšić: Filozofski fakultet.
11. Jovanović, N. i Bajković, R. (2014): *Podrška darovitim i talentovanim učenicima-priručnik za nastavnike*, Podgorica: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
12. Janković, P. (2001): *Vannastavne aktivnosti i učenikovo stvaralaštvo*. Norma. Sombor: Učiteljski fakultet

13. Jaškov, M. (2014): *Uticaj vannastavnih aktivnosti na motivaciju i aktivnost učenika*. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu
14. Maksić, S. (1998): *Darovito dete u školi*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
15. Maksić, S. (2007): *Darovito dete u školi*, Beograd: Zavod za udžbenike.
16. Maksić, S.(2018): *Slobodno vreme u funkciji razvoja talenta*. Istraživanja u školi. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja, str. 135–155
17. Maksić, S. (1993): *Kako prepoznati darovitog učenika*. Istraživački radovi. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja, str. 9–129.
18. Milić, S. (2015), Nova škola br. VII, pregledni članka, *Identifikovanje darovitih učenika u osnovnoj školi i rad sa njima*. Bjeljina: Pedagoški fakultet.
19. Marković, O. (2020): *Moć darovitih učenika – Priručnik za nastavnike*. Podgorica: Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta i NVO „Identitet“.
20. Mijanović, N. (2003) : *Obrazovna tehnologija*, Podgorica.
21. Nikolić, R. (2003): *Nastavnik i identifikacija nadarenih*. (U zborniku: *Nadarjeni – ali prezrt potencijal*), str. 378–382.
22. Nikčević-Milković, A. (2021). Procjene nastavnika o stanju i potrebama rada sa darovitim učenicima u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, Vol. 162 (1–2), str. 27–55.
23. Nešković, S. (2005): *Daroviti učenici u nastavnom procesu*, Pale: Filozoski fakultet, str. 257–285.
24. Prodanović, T. i Ničkoić, R. (1971): *Didaktika*, Beograd.
25. Potkonjak, N. i dr. (1996): *Pedagoški leksikon*; Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, str. 184–332.
26. Pavlin-Bernardić, N. (2008). *Obrazovanje darovitih učenika. Daroviti učenici: teorijski pristup i primjena u školi*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja, str. 51–63.
27. Rangelov-Jusović, R. (2016): *Obrazovanje za pravično društvo – Vodič kroz vannastavne aktivnosti*. Sarajevo: Centar za obrazovne inicijative Step by Step.
28. Strategija za razvoj i podršku darovitim učenicima (2015–2019) sa Akcionim planom (2015–2016). Podgorica: Ministarstvo prosvjete Crne Gore.

29. Stojkov, S (2017). *Izazovi darovitih učenika u obrazovanju*. Magistarski rad. Novi Sad: Filozofski fakultet.
30. Stevanović, M (2003). Daroviti između bihejviorizma, holizma i kreativizma. *Nadjareni- iskorišćen ali prezrt potencial*, str. 467–472.
31. Škoda Đurin, J., Mikulić, G. i Ćurković, N. (2020). Nominacijski upitnici u identifikaciji darovitih učenika. *Napredak*, 161 (3–4), str. 431–448. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/file/363285>.
32. Vican, D. (2018). Odgoj i obrazovanje darovitih učenika: *Savremene pedagoške implikacije*, Zadar: Sveučilište u Zadru.
33. Vizek – Vidović V. (2008). *Osobine darovite dece. Daroviti učenici: teorijski pristup i primjena u školi*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja, str. 25–44.
34. Vranjković, Lj. (2/2010). Život i škola (2/2010), *Daroviti učenici*. Republika Hrvatska: Osijek, str. 253–258. Dostupno na sajtu: <https://hrcak.srce.hr/file/94974>.
35. Winner, E. (2005). *Darovita djeca: mitovi i stvarnosti*, Lekenik: Ostvarenje, 2005. Biblioteka Drugačiji razvoj, str. 1–22.
- Dostupno na linku: <https://www.scribd.com/document/339327415/Darovita-Djeca-Mitovi-i-Stvarnost#>.

Prilozi

Prilog broj 1

ANKETNI UPITNIK ZA UČENIKE

Poštovani učenici, na ovaj način želimo da utvrdimo položaj darovitih učenika u vaspitno-obrazovnom sistemu Crne Gore. Upitnik se sastoji od 14 pitanja. Svi Vaši odgovori su anonimni. Molim Vas da prilikom davanja odgovora budete iskreni. Zahvaljujem se na učešću i saradnji!

1. Pol:

- a) M
- b) Ž

2. Godine:

- a) 10
- b) 11
- c) 12
- d) 13

3. Šta misliš da li učitelji/nastavnici pružaju podršku darovitim učenicima ?

- a) nikad je ne pružaju
- b) rijetko je pružaju
- c) povremeno je pružaju
- d) često je pružaju
- e) uvijek je pružaju

4. Na koji način vam učitelji/nastavnici pomažu u sticanju i razvijanju znanja?

- a) daju dodatna pojašnjenja
- b) trude se da gradivo objasne na što zanimljiviji način
- c) koriste prednosti digitalne tehnologije u obradi lekcija
- d) trude se da obezbijede dodatnu literaturu koja može pomoći u učenju
- e) ostalo

(Ukoliko označite polje ostalo, ispod na praznim linijama, navedite šta pod tim mislite.)

5. Čija ti podrška i podsticaj u učenju najviše znače?

- a) roditelja
- b) brata i/ili sestre
- c) učitelja/nastavnika
- d) druga i/ili drugarice

6. Koliko si uključen/na u neke od vannastavnih aktivnosti?

- a) nikad
- b) rijetko
- c) povremeno
- d) često
- e) uvijek

7. Koje od navedenih vannastavnih aktivnosti postoje u tvojoj školi?

(dozvoljeno je zaokružiti više od jednog odgovora)

- a) škola prirode
- b) razne likovne sekcije
- c) sportske aktivnosti
- d) literarne sekcije
- e) programiranje
- f) ostalo

(Ukoliko označite polje ostalo, ispod na praznim linijama, navedite šta pod tim mislite.)

8. Da li voliš da si uključen/na u vannastavne aktivnosti ?

- a) Da b) Ne

(Obrazloži svoj stav.)

9. Koliko imaš vremena da se posvetiš razvoju svog talenta?

- a) nikad nema vremena
- b) rijetko imam vremena
- c) povremeno imam vremena
- d) često imam vremena
- e) uvijek imam vremena

10. Da li si preopterećen/na školskim obavezama ?

- a) veoma sam opterećen/na
- b) dosta sam opterećen/na
- c) umjereno (normalno) sam opterećen/na
- d) nijesam opterećen/na
- e) uopšte nijesam opterećen/na

11. Kada završiš sve svoje školske obaveze, da li imaš vremena za zabavu i druženje sa svojim vršnjacima ?

a) imam dovoljno vremena

b) imam malo vremena

c) uopšte nemam vremena

Prilog broj 2

INTERVJU

1. Dužnost koju obavljate u školi :

2. U Vašem dosadašnjem radu sa koliko darovitih učenika ste imali priliku da radite ?

3. Kako uočite da je neko dijete darovito ?

4. Da li za rad sa darovitim učenicima koristite individualne nastavne planove?

a) Da b) Ne

Zbog čega ih koristite ili ne koristite ?

5. Da li mislite da za rad sa darovitim učenicima trebate proći dodatnu obuku ?

a) Da b) Ne

Obrazložite svoj stav.

6. Da li ste zainteresovani za rad sa darovitim učenicima?

a) Da b) Ne

Obrazložite svoj stav.

7. Na koji način podstičete i pružate podršku darovitim učenicima ?

8. Da li u Vašoj školi postoje uslovi za rad sa darovitim učenicima ?

9. Da li mislite sa su daroviti učenici dovoljno uključeni u vannastavne aktivnosti koje škola nudi ? a) Da b) Ne

Ukoliko je Vaš odgovor DA navedite koje to aktivnosti daroviti pohađaju, ukoliko je NE obrazložite svoj stav.

10. Koliko puta darovita djeca pohađaju vannastavne aktivnosti?

11. Po Vašem mišljenju na osnovu kojih parametara se darovita djeca uključuju u vannastavne aktivnosti?

a) djeca ih biraju samostalno, shodno svojim interesovanjima

b) biraju ih po preporuci učitelja/nastavnika

c) biraju ih na nagovor roditelja

d) biraju ih zbog drugova/ drugarica

12. Kako uočite razliku između bistrog i talentovanog djeteta?

13. Šta mislite, da li darovita djeca imaju dovoljno slobodnog vremena za razvoj talenta? a)

Da b) Ne Obrazložite svoj stav.

14. Zbog čega je važno njegovati talenat kod darovite djece?

15. Zbog čega je važno njegovati talenat kod darovite djece?

16. Po Vašem mišljenju da li su daroviti preopterećeni školskim obavezama?

a) veoma su opterećeni

b) dosta su opterećeni

c) umjereno (normalno) su opterećeni

d) nijesu opterećeni

e) uopšte nijesu opterećeni

17. Koliko mislite da su daroviti posvećeni školskim obavezama ?

a) nikad nisu posvećeni

b) rijetko su posvećeni

c) povremeno su posvećeni

d) često su posvećeni

e) uvijek su posvećeni